Sorularla Mahremiyet Bilinci

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI

DİB YAYINLARI

بسم الله الرحمن الرحيم

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI YAYINLARI: 1633
Halk Kitapları: 371

Yayın Yönetmeni
Dr. Fatih KURT

Yayın Koordinatörü
Dr. Faruk GÖRGÜLÜ

Yayına Hazırlayanlar
Prof. Dr. Huriye MARTI
Zehra TUNCEL
Ulviye EZERBOLATOĞLU

Baskı Takip
Hasan ÖZTÜRK

Grafik Tasarım
Uğur ALTUNTOP

Baskı
Epa-Mat Bas. Yay. Prom. San. ve Tic. Ltd. Şti.
0 312 341 56 26

2. Baskı, Ankara – 2019

Eser İnceleme Komisyon Kararı: 22.07.2019/23

ISBN: 978-605-7519-84-9
2019-06-Y-0003-1633
Sertifika No: 12930

İletişim
Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü
Basılı Yayınlar Daire Başkanlığı
Üniversiteler Mah. Dumlupınar Bulvarı
No:147/A 06800 Çankaya/ANKARA
Tel: 0 312 295 72 93 - 94
Faks: 0 312 284 72 88
e-posta: diniyayinlar@diyanet.gov.tr
www.diyanet.gov.tr

Dağıtım ve Satış
Döner Sermaye İşletme Müdürlüğü
Tel: 0 312 295 71 53 - 295 71 56
Faks: 0 312 285 18 54
e-posta: dosim@diyanet.gov.tr

Bu kitap Diyanet TV'de yayınlanan; "Eksen İnsan", "Şimdi Ne Yapmalı", "Yeni Güne Merhaba" programlarının içeriklerinden ve Diyanet Dergi'de yayınlanan yazılardan faydalanılarak hazırlanmıştır.

içindekiler

MAHREMİYET EĞİTİMİ

11 **Çocuklarımız "Benden İzinsiz Bana Dokunamazsın" Diyebilsin!**

17 Mahrem ve mahremiyet ne demektir?

17 Mahremiyet ile ilgili sınırlar neden gereklidir?

18 Mahremiyet eğitimi nedir?

19 Mahremiyet eğitimi nasıl verilmelidir?

21 Mahremiyet eğitimine hangi yaşlarda başlanmalı ve eğitimde hangi adımlar takip edilmelidir?

23 Sağlıklı bir mahremiyet eğitimi için nelere dikkat edilmelidir?

24 Çocuğun odası ve yatağı hangi yaşta ayrılmalıdır?

25 Mahremiyet eğitimini pekiştiren uygulamalar nelerdir?

26 Mahremiyet eğitimini zorlaştıran yetişkin (anne-baba, aile büyükleri vb.) davranışları nelerdir?

27 Okul, kreş benzeri kalabalık ortamlarda hangi uygulamalar çocukların mahremiyet bilinci kazanmasını zorlaştırır?

AİLEDE MAHREMİYET

31 **Aile Mahremiyeti ve Mahremiyetin Korunması**
41 Aile içinde mahremiyeti korumak için nelere dikkat edilmelidir?
42 Özel hayatın gizliliği ve söz mahremiyeti arasında nasıl bir ilişki vardır?
43 Aile bireyleri arasındaki mahremiyet ölçüleri nelerdir?
45 Mahremiyet sadece insan bedeni ile mi ilgilidir?
45 Mesken dokunulmazlığı ile mahremiyet arasında nasıl bir ilişki vardır?
46 Bireyler kendi evleri dışındaki mekânlara girerken nelere dikkat etmelidir?
47 Göz mahremiyeti nedir? Bakış ahlâkı ile mahremiyet arasında nasıl bir ilişki vardır?
48 Söz mahremiyeti ne demektir?
50 Kalbin mahremiyeti nedir, nasıl korunur?
51 Hasta mahremiyeti nedir, nasıl korunur?

53 **SOSYAL MEDYA VE MAHREMİYET**

55 **Sosyal Medya: Çocuklar, Büyükler ve Gerçekler**
63 Sosyal medya ile mahremiyet arasında nasıl bir ilişki vardır?
64 Sosyal medyadaki hangi paylaşımlar mahremiyet ihlali olarak değerlendirilir?
65 Sosyal medya ile teşhir arasındaki ilişki nedir?
65 İnsanların kendi mahrem alanlarını teşhir etmesinin nedenleri nelerdir?
67 Bilgi mahremiyeti nedir?
68 Medya okur-yazarlığı nedir, güvenli sosyal medya kullanımına nasıl katkı sağlar?
69 Sosyal Medya dili nasıl etkiler?
71 Dijital ortamlar çocuklar için hangi tehlikeleri barındırmaktadır?

72 Bilgisayar oyunları ve televizyon yayınlarındaki mahremiyet ihlallerinin oluşturduğu risklerle nasıl mücadele edilir?
73 Çocukların güvenli medya kullanımı konusunda hangi tedbirler alınmalıdır?

İSLAMA GÖRE ÇOCUK HAKLARI

77 İslam'a Göre Çocuğun En Temel Hakları Nelerdir?
78 a) Var olma ve kabul görme hakkı
79 b) Anne babasını tanıma ve onlarla yaşama hakkı
79 c) Saygı görme hakkı
80 d) İsim hakkı
81 e) Beslenme ve barınma hakkı
81 f) Sevgi ve şefkat görme hakkı
82 g) Tehlikelerden korunma hakkı
83 h) Eğitim görme hakkı
85 ı) Sosyal hayata katılma hakkı

ÇOCUK İHMAL VE İSTİSMARI

89 Çocuk ihmali ne demektir?
90 Duygusal istismar
91 Fiziksel istismar
91 Cinsel istismar
92 Anne babalar neden fiziksel ve duygusal şiddet/istismar içeren davranışlarda bulunurlar?
93 İstismara maruz kalan çocuklar neden susmayı ve saklamayı tercih ederler?
94 Bir istismar vakasına tanık olunduğunda ne yapılmalıdır?

Mahremiyet Eğitimi

Çocuklarımız "Benden İzinsiz Bana Dokunamazsın" Diyebilsin!*

Esra Nur Gençal
Uzman Klinik Psikolog

Tüm ebeveynler çocukları için hep en iyisi olsun isterler. Onlar için sürekli çaba sarf ederler. İyi bir eğitim alsın, iyi bir eş bulsun, iyi bir iş kursun. Bütün umutları çocuklarının dünyaları üzerinedir.

Veli toplantılarında övülen çocukların anneleri ve babaları olmak gurur verici olurken, akademik başarısızlığından veya sosyal ilişkilerde sıkıntısı olan çocuklardan bahsedilirken anne ve babalar gözlerini kaçırırlar herkesten. Akademik başarı, sosyal ilişkiler, öz bakım becerileri gibi birçok alanda çocuklarımıza destek olmaya çalışmaktayız.

Peki...

Çocuklarımıza mahremiyet duygusunu kazandırmak için çabalıyor muyuz? Ya da bunu nasıl yapacağımızı biliyor muyuz?

Hiçbir anne-baba çocuğunun maddi veya manevi travmalara maruz kalmasını istemez.

Ancak maalesef günümüzde çocuklarımızı korumak her zaman mümkün olmamakta. Mo-

* Diyanet Dergi, Aile Eki, Temmuz 2017, Sayı:319

dern çağın getirdiği ve hayatı bize kolaylaştıran teknolojinin olumsuz yönlerinin etkileri de var bu durum üzerinde.

Televizyonlarda yayınlanan diziler, çizgi filmler ve reklamlar neredeyse hep cinsel içerikli. Artık uygunsuz pek çok sahne sansürsüz yayınlanmakta ve maalesef algılarımız bu duruma o kadar alışmış ki bunları farkında olmadan izlemekte ve izletmekteyiz. Hem kendimiz için hem de evlatlarımız için kumandayı ele almak gerekiyor artık.

Mahremiyet eğitimi çocuklarımızın kişilikleri üzerinde çok önemli bir yere sahiptir. Çoğu davranışı yönlendirmek, yerine daha olumlu bir davranış koymak zamanla başarılabilecek bir durumdur. Ancak mahremiyet eğitimi tamamen soyut bir eğitimdir.

Çocuğun zihninde, duygularında yer edinmeniz lazım. Çocuklarınızı kötü niyetli kişilerden korumak için çok duyarlı olmanız gerekmektedir.

Mahremiyet eğitimi sonucunda çocuğunuzun kendine, bedenine ve de bir başkasının varlığına olan saygısı artacaktır. Bu doğrultuda yapılan bir haksızlık karşısında kendini koruyabilecek ve bir başkasına zarar vermeyecektir.

Mahremiyet ‘yasak’lardan, ‘hayır’lardan oluşmaz. Aksine, eğer bu şekilde bir mahremiyet duygusu kazandırma çabasında iseniz, çocuk sizin olmadığınız yerlerde yanlış davranışlarda bulunacaktır. Çünkü bu şekilde yalnızca engellenmektedir.

Oysa bizim istediğimiz, yanlış olduğunu bilerek olumsuz davranışlarda bulunmaması ve kendini buna maruz bırakmamasıdır.

Çocuğu sürekli bir denetim altında tutmak, yasaklarla etrafını çevirmek ona yalnızca suçluluk duygusu hissetti-

recek ve belki de yasak olan ona tatlı gelecektir. Bu eğitim birkaç gün içinde bitirilen bir süreç değildir. Uzun yıllar alacak bir eğitim sürecidir.

Biz yetişkinlerin kötülük hakkında ve "kötü insanlar" hakkında oldukça bilgi ve deneyimimiz var. Ancak çocuklar için durum böyle değildir.

Günümüzde tehlikenin başımıza gelme olasılığı oldukça yüksek ama çocuklarımız bunlarla karşılaşmaya hiç hazır değiller. O hâlde anne ve babalar olarak taşın altına bir kez daha elimizi koymalı ve daha hassas davranmalıyız.

Öncelikle çocuklarımıza "bedenlerinin onlara emanet olduğu" bilincini vermekten başlayabiliriz. Bu bilinci oluşturmak birkaç kez söylemde bulunmakla olabilecek bir durum değildir. 3-4 yaşlarından itibaren anneler çocuklarının üzerlerini başkalarının yanında değiştirmemelidir. Oyun oynarken çok terlemiş bir çocuğun atletini değişmek için hemen anneler oyun alanına girer, çocuğa hiçbir açıklama yapmadan üzerini çıkartır ve yeni atleti giydirir. Etrafta olan kişileri önemsemeyen anne, çocuğa da bu bilinci verir. Oysa yapılması gereken, çocuğa "Çok terlemişsin, istersen atletini değiştirelim." demek ve çocuğu oyun alanından uzaklaştırıp bu eylemde bulunmaktır. "Vücudum bana emanet" anlayışı ile üzerini değiştirirken yalnız olma bilinci kazandırılır böylece.

Nasıl oluyor da sokakta sizi görenlerin sizi izniniz olmadan öpmesi normal karşılanmıyorsa çocuklar için de bu durum aynı olmalıdır. Çocuklara "izni olmadan bir başkasının onlara dokunmaması gerektiği" bilincini kazandırmak da oldukça önemlidir. Akraba ziyaretlerinde çocuklarınızı "Amcanı, teyzeni öp hadi bakalım.", "Git de seni bir öpsün." gibi söylemlerle zorlamanız bu eğitime ta-

mamen ters düşmektedir. Böyle bir durumda bedenlerine olan saygıları gelişmez ve kendilerini olumsuz davranışlardan koruyamazlar. 3-4 yaşlarında bu bilinci oluşturmaya başlamak gerekmektedir.

Yine çok önemli bir basamak da, "özel bölgelerin mahremiyeti". Özellikle alt değişimi ve banyo sırasında çok hassas davranmalı ve çocuğun özel bölgesine karşı geliştirdiği refleksler normal kabul edilmelidir. Yalnızca ebeveynler değil akrabalar da hassas davranmalıdırlar. Bu yüzden toplum olarak hepimize iş düşmektedir bu konuda. Çocuklar asla mahrem bölgelerine dokunularak, öpülerek, vurularak sevilmemelidir. Anne ve baba olarak bu şekilde davranış sergileyen birini görürseniz; çocuğunuzu sakince oradan uzaklaştırın, bu durumun yanlış olduğunu sakin ve açık bir dille anlatın. Daha sonrasında, o kişiye dönüp bu durumun doğru olmadığını ve gerekçelerini anlatın. Sonuçta bilmemek ayıp değil öğrenmemek ayıptır.

"Banyoda ve tuvalette yalnız olma" bilinci kazandırmak da oldukça önemlidir. Kimsenin vücudu çıplak görünmemeli algısını oluşturmak için 4 yaşından itibaren çocuklarınızın tuvalet ihtiyaçlarını kendilerinin gidermesine izin verin. Banyolarını kendileri yapabilmeliler. Eğer yapabilme durumu henüz yoksa mutlaka çamaşırı ile banyosunu yaptırın. Arkanızı dönün, özel bölgelerini temizlesinler ve daha sonrasında üzerlerini giydirin. Eğer mümkünse kendileri giyinmeliler. 4 yaşlarındaki bir çocuk tuvaletin özel bir alan olduğunu bilmelidir. Yine bunu mümkün kılmak için çocuğunuzun yanında asla tuvalet ihtiyacınızı gidermeyin ve banyo yapmayın.

Çocuklara mahremiyet duygusunu kazandırır ve bunu başarılı bir şekilde kimliklerine yer ettirirseniz, yetişkinliklerinde hem bir başkasının sınırlarını işgal etmeyecekler

hem de her zaman kendilerini koruma içgüdüsü ile sosyal ilişkilerini kuracaklardır.

Unutmayın ki; çocuk tacizcileri yalnızca haber programlarında, filmlerde bulunmamakta. Gelişen teknoloji sayesinde, çoğalan "kötü fikirli insanlar" maalesef hemen her yerde.

Çocuklarınızı koruyun, kollayın ama en önemlisi siz yanlarında değilken de kendilerini korumalarını onlara öğretin.

Her insan saygındır ve dokunulmazdır, bu onun insan oluşunun gereğidir. Dolayısıyla soyu, cinsiyeti, dini, sosyal statüsü gibi hususlardan bağımsız olarak bütün insanların onur ve haysiyeti, özel hayatı, şeref ve itibarı dinin ve hukukun koruması altındadır.

Mahrem ve mahremiyet ne demektir?

Mahrem kelimesinin yasaklamak, men etmek, mahrum etmek, mümkün olmamak, el sürmemek, kişinin namusunu koruduğu yakınları, saygı gösterilecek şey ve kendileriyle evlenmenin haram olduğu yakın akraba gibi anlamları vardır.

Mahremiyet ise gizlilik, bir şeyin (mahrem) gizli hâli, gizli yönü, insanın saygınlığı ve dokunulmazlığı demektir.

Mahrem ve mahremiyet kavramları, insan vücudu ve kadın erkek ilişkilerini ifade etmek için kullanıldığı zaman cinsel dokunulmazlık alanını ifade eder. Bu yönüyle mahremiyet, insan vücudunun bakılması, dokunulması ve hakkında konuşulması yasak olan bölgeleriyle ilgili dokunulmazlık hâlidir.

Her insan saygındır ve dokunulmazdır, bu onun insan oluşunun gereğidir. Dolayısıyla soyu, cinsiyeti, dini, sosyal statüsü gibi hususlardan bağımsız olarak bütün insanların onur ve haysiyeti, şeref ve itibarı, özel hayatı dinin ve hukukun koruması altındadır.

Mahremiyet ile ilgili sınırlar neden gereklidir?

Mahremiyet insan için en özel ve dokunulmaz olan alanı ifade eder. Dolayısıyla kişiye has olan bu alanın korunması aynı zamanda kişinin özgürlük alanının da muhafazası anlamına gelir. Çünkü insanın bedeni, özel hayatı, ailesi ve evi ile ilgili haklar insanın temel hak ve hürri-

yetlerindendir. İnsanın bu çok yönlü mahremiyeti ile ilgili olarak dinimiz oldukça detaylı düzenlemeler getirmiş, evlerdeki mahrem hayatı koruyacak kurallar koymuştur.

Sınır en genel anlamda, kişinin bir birey olarak sağlıklı bir yaşam sürmek için ihtiyaçlarını karşılayan çizgileridir. Mahremiyetle ilgili sınırlar bedene saygı, gizliliğe saygı, yani Allah'ın koymuş olduğu çizgilere saygıdan kaynaklanır. Bu sınırlar insanı hata yapmaktan ve zarar görmekten korumak için vardır.

Mahremiyet eğitimi nedir?

Mahremiyet eğitimi çocukların psikolojik olarak sağlıklı, mutlu, huzurlu yetişmelerini ve sağlıklı bir cinsel kimlik bilinci geliştirmelerini sağlayan, onları kötü niyetli insanların istismarından koruyan en gerekli temel eğitimlerden biridir. Her anne babanın, Allah'ın emaneti olan çocuklarının eğitimi konusunda bilinçli davranma sorumluluğu bulunmaktadır. Çocuğun hayâ duygusunu öğrenmesi ve kendi bedeninin dokunulmazlığı ve değerinin farkına varması mahremiyet eğitimi ile olur.

Mahremiyet eğitimi, çocukların kendisinin ve diğer insanların özel alanının -mahrem bölgelerinin- farkına varması, sosyal hayatın içinde kendi özel alanını koruması, diğer insanların özeline saygı duyması, kendisi ile çevresi arasında sağlıklı sınırlar koymasını sağlar.

Mahremiyet eğitiminde hedef, çocuğa bu özel alanı tanıtmak ve çocukta "Toplumdaki insanlarla aramda bir mesafe olmalı, bu benim özel alanım. Bir başkasının bu özel alanı ihlal etmesine izin vermem ve başkasının özel alanını ihlal etmem. Hem kendimi korumayı öğrenirim,

hem de başkasına zarar vermem ve saygı gösteririm." bilincini oluşturmaktır.

Mahremiyet eğitimi nasıl verilmelidir?

Çocuklarla mahremiyet hakkında konuşmak, anne ve babalar için bazen zor bir görev olabilir. Çünkü mahremiyet, gizli ve özel olanı ilgilendirdiği için bir taraftan merakı, diğer taraftan utancı tetikleyebilen, dolayısıyla itina isteyen bir alandır. Belki de bu yüzden çoğu zaman cinsellik ve mahremiyet eğitimlerinin aileler tarafından atlandığı ya da ötelendiği görülmektedir.

Mahremiyet eğitimi ile ilgili yapılacak konuşma, öncelikle güvenli ve sakin bir ortamda gerçekleştirilmelidir. Ebeveyn kendini rahat hissetmeli ve günlük sıradan bir konuymuş gibi konuşmalıdır.

Çocuğu korkutarak ve ürküterek mahremiyet bilinci kazandırmaya çalışmak, onu herkese şüphe ile bakan, kime güveneceğini bilemeyen bir insan hâline getirebilir ve sosyal yaşamda korunaksız kılar. Çocuklara yumuşak davranmalı, yasak koyarak değil konu sunularak ve dikkat etmeleri gereken yönleri vurgulanarak öğretilmelidir. Konu en basit şekliyle anlatılmalı, bu esnada bile çocuklara dokunmaktan sakınılmalıdır. Aksi yapıldığında dokunmanın sıradanlaşması mümkündür. Mahremiyetle ilgili sınırlar özel bölgeleri kapatılmış oyuncak bebekler üzerinden "Bizim dört özel bölgemiz vardır; bunlar dudaklar, göğüs bölgesi, bacakların arası ve kalçadır." şeklinde anlatılabilir. Sonrasında, "İzin vermediğin sürece arkadaşın, öğretmenin veya başka hiç kimse senin bu bölgelerine dokunamaz ve bu özel bölgeler giysiyle kapalı olmalıdır." açıklaması yapılmalıdır.

"İnsanlarla aramda bir mesafe olmalı, bu benim özel alanım. Bir başkasının bu özel alanı ihlal etmesine izin vermem ve başkasının özel alanını ihlal etmem."

Çocuğun mahrem bölgelerine ailesi dışında dokunması gereken kişiler de olabilir, bu durum çocuğa anlatılmalıdır. “Bu bölgelere anne-baba banyo yaptıracağı, lavaboya götüreceği için, doktor amca ya da teyze muayene edeceği için dokunabilir. Anneannen, babaannen (çocuğa bakan bir başka kişi varsa) bakıcın da dokunabilir, bunun dışında yabancıların dokunmaması ve görmemesi gerekir.” gibi cümlelerle çocuk bilgilendirilmelidir.

İstatistiklere bakıldığı zaman, kız çocukların yüzde 71, erkek çocukların ise yüzde 29 oranında istismara uğradığı görülür. Yani erkek çocuklar da tehlikeye açık durumdadır ve kendilerini koruyabilecekleri düzeyde bir mahremiyet eğitimine ihtiyaçları vardır.

Mahremiyet eğitimine hangi yaşlarda başlanmalı ve eğitimde hangi adımlar takip edilmelidir?

Mahremiyet eğitiminin erken dönem çocukluk evresinde verilmesi önerilir. Çocuk kendini ayrı bir birey olarak algılamaya başladığında yani iki yaşlarında bu eğitim verilmeye başlanabilir. Aslında mahremiyet eğitiminin yaşı yok denilebilir, bebeklik döneminde onun çevresindeki resimler, onunla konuşurken kullanılan cümleler, onu severken ya da ihtiyaçlarını giderirken sergilenen davranışlar bebeğin bilinçaltına kodlanır ve ilerleyen yaşıyla birlikte onun duygu ve düşüncelerini etkileyen birer mesaja dönüşür.

Mahremiyet eğitimi çocuğun yaşına, algılamasına ve gelişim düzeyine uygun olmalıdır.

2-4 yaş arası; bu yaş döneminde mahremiyet eğitimi anne-babanın ve çevrenin sergilediği davranışlarla şekillenir. Yapılan davranışlar bebeklerde ilerisi için temel dav-

ranış kalıpları olarak benimsenir. Cinsel sağlığın, utanma duygusu ve iffetin temeli bu dönemde atılır.

4-7 yaş arası; bu dönemde çocuk hayatı öğrenmek ve cinsel kimliğini anlamak adına birçok soru sorar. Bu sorular doğal karşılanıp anlayacağı şekilde uygun bir dille cevap verilirse çocuk özel konular hakkında da soru sormaktan çekinmez. O anda verecek bir cevap bulunamıyorsa “Bu konuyu daha sonra konuşalım.” diyerek zaman kazanmaya, uygun zamanda anlayacağı şekilde açıklamalar yapmaya özen göstermek gerekir. Aksi yönde bir davranış çocuğu, mahremiyeti ile ilgili konuları ailesinden saklamaya ve farklı yollardan öğrenmeye iter.

7-12 yaş arası; erkek ve kız çocuklar aynı odada kalıyorsa 7 yaşından itibaren odalarını ayırmak mahremiyet bilinci açısından önemlidir. Peygamberimiz (s.a.s.), çocukların yataklarını ayırmak gerektiğini hatırlatarak bu konudaki hassasiyeti dile getirmiştir.[1]

10-11 yaşlarından itibaren yavaş yavaş ergenlik hakkında ön bilgiler verilmesi uygun olur. Anneler veya varsa ablalar kız çocuklarına; babalar ya da ağabeyler erkek çocuklarına, vücutlarında oluşacak değişimleri, nelerle karşılaşabileceklerini ve ne yapmaları gerektiğini anlatabilirler.

12-18 yaş; ergenlik çağına gelmiş ve sohbet edilebilecek yaşa ulaşmış çocuklara gözleri korumanın, mahremiyet eğitiminin kilit noktası olduğu anlatılabilir.

Bu yaştan itibaren kız olsun erkek olsun her çocuğun tesettür ölçülerine uygun giyinmesini sağlamak ailenin önemli görevlerindendir. İslam kişinin mahremiyetini tesettür ile korumaya alır. Tesettürün sadece giysiden ibaret

1 el-Müstedrek, 1:201

olmadığı, söz ve davranışlarla bir bütünlük arz etmesinin önemi gençlere anlatılmalıdır.

Sağlıklı bir mahremiyet eğitimi için nelere dikkat edilmelidir?

Mahremiyet eğitiminin ailede başladığının altını çizmek gerekir. Bebeklik yaşlarından itibaren dikkat edilecek bazı noktalar vardır. Örneğin, bezini değiştirirken bunu başkalarının yanında yapmamak, küçük yaştan itibaren çocukları başkalarının yanında soyundurup giyindirmemek, iç çamaşırını çıkarırken ona bakmamak hafifçe başını diğer yana çevirmek gibi uygulamalarla özel alanına saygı gösterildiğini hissettirmek çocuklarda mahremiyet duygusunun gelişmesine katkı sağlayacaktır.

Çocuğa banyo yaptırırken mahremiyet açısından dikkat edilmesi gereken şeyler şöyle sıralanabilir; çocukların özellikle dört yaşından itibaren iç çamaşırıyla banyo yapması faydalı olur. Allah Resulü açıkta banyo yapanları uyarmıştır *“….Allah halîmdir, hayâ sahibidir, kusurları örter. Hayâyı ve örtünmeyi sever. Biriniz gusledeceğinde kapalı yerde yıkansın.”* [2] Çocuklara bu konuda yapılacak hatırlatmalar uygun davranış kazanmaları açısından önemlidir.

Kardeşler aynı anda banyoya alınmamalıdır. Annelerin “Çocuklar küvetin içerisinde birlikte çok eğleniyorlar.” düşüncesiyle onlara aynı anda banyo yaptırması mahremiyet eğitimi açısından uygun değildir.

Çocuğun iki yaşında tuvalet alışkanlığını kazanması ve en geç dört yaşında tuvalet sonrası temizliğini bizzat kendisinin yapabiliyor olması beklenir. Bu konuda anne-baba ilgili yaş dönemlerini dikkate alarak çocuğa tuvalet eğitimini vermeye başlamalıdır. Bu eğitimin bir parçası

2 Nesâî, Gusül, 7

olarak tuvalette yalnız olunması, tuvaletini başkalarının görmeyeceği bir şekilde yapması gerektiği de çocuğa anlatılmalıdır. Hz. Peygamber, tuvalet ihtiyacını giderirken iki kişinin yan yana gelip konuşmamalarını öğütlemiştir.

İlkokula başlamasıyla birlikte okul malzemelerini, diğer özel eşyalarını ve çamaşırlarını koyabileceği çekmece veya sepetlerin çocuğa tahsis edilmesi de mahremiyet eğitimi adına önemli bir uygulamadır.

Belirli bir yaştan sonra çocuğun anne-baba ve kardeşler ile yataklarının ve odalarının ayrılması da mahremiyet eğitiminin bir parçasıdır.

Çocuğun odası ve yatağı hangi yaşta ayrılmalıdır?

Çocuk iki yaşından itibaren artık bağımsızlaşır yani rahatlıkla kendi odasında, kendi yatağında yatabilir. Bu, çocuğun cinsel kimlik gelişimi açısından da olumlu bir davranış olur. Kardeşlerin yataklarını ayırma konusunda beş yaştan itibaren hassasiyet gösterilmesi gerekir.

İlkokul çağıyla beraber farklı cinsiyetteki çocukların odalarının da ayrılması doğru bir uygulamadır. Çünkü beraber bulundukları odada giyinip soyunurken, yatarken, temizlenirken birbirlerinin özel alanını ihlal edebilirler. Yer darlığı gibi sebeplerle bu konu ertelenmemelidir. Gerekirse odada her çocuk için ayrı bir köşe oluşturularak çözüm bulunmalıdır. “Onlar kardeş bir sorun olmaz.” diye düşünmek kadar, bu konuda aşırı kaygılı davranıp endişeleri çocuklara hissettirmek de sakıncalıdır.

Mahremiyet eğitimini pekiştiren uygulamalar nelerdir?

Tuvalet eğitimi verilirken bu eğitimin bir parçası olarak tuvalette yalnız olunması gerektiğini çocuğa anlatan anne-baba, kendileri tuvalete gittiğinde kapıyı kapatır ve çocukları da yanlarına almazsa çocuğun bu kuralı öğrenmesi daha kolay olacaktır. Çocuk oturak (lazımlık) kullanıyorsa, bu oturak evin ortak kullanım alanlarına konmamalı, tuvalet ya da banyoda kullanılmalıdır.

Çocuklarının yanında soyunup giyinmeyen anne-babanın çocuğa bu konuda anlatacakları daha etkili olacaktır ve çocuğun bütüncül bir mahremiyet duygusu geliştirmesini sağlayacaktır.

Anne-babalar çocuğun bedeni ile ilgili tasarruflarda çocuğu bilgilendirmeli ve onun onayını almaya dikkat etmelidir. Örneğin, tedavi için iğne yapılması gereken bir çocuk habersizce apar topar muayene masasına yatırılmamalı, terlemiş bir çocuğun sırtına havlu yerleştirilecekse "Terledin, böyle beklersen hasta olabilirsin, buna engel olmak için sırtına terini emecek bir şeyler koymamız lazım." benzeri ifadelerle çocuk bilgilendirilmelidir.

Okula başladıktan sonra çamaşırlarını ve özel eşyalarını yerleştirmesi için ayrılmış çekmecelerini kendisinin düzenlemesi için çocuk teşvik edilmeli, anne-babanın yardım etmesi gereken durumlarda çocuğa haber verilmeli ve ondan izin istenmelidir. Çünkü özel eşyalarını koyduğu çekmece dolap gibi yerler çocuğun özel alanıdır ve ondan izin almak onun özel alan düşüncesini pekiştirir.

Mahremiyet eğitimini zorlaştıran yetişkin (anne-baba, aile büyükleri vb.) davranışları nelerdir?

Mahremiyet eğitimi "o daha çocuk" denilerek ileri yaşlara bırakılmamalıdır. Bazı davranışlar küçük yaşta yerleşmezse sonradan kazandırılması zor olabilir.

Bebeklik çağından itibaren, çocuğun mahrem bölgelerini temizlerken hassas davranılmalıdır. İlaç veya krem sürülürken de abartıya kaçılmamalıdır. Çocukları sıkarak, baskı uygulayarak sevmek çocuğun bu dokunuş tarzını bir sevgi gösterisi olarak algılamasına yol açabilir. Bu algı çocuğun şiddeti ve yanlış dokunuşu normal bir davranış olarak kabullenmesine yol açar.

Parkta, otobüste ve benzer yerlerde annesine ya da çocuğa sormadan onu sevip öpmek isteyen kişiler olabilir. Çocuk kendini sevdirmek istemezse, ebeveyni ayıp olacak düşüncesiyle bu konuda çocuğa ısrar etmemelidir. Çocuk kendi kişisel alanını korumayı öğrenmiş ve dokunularak sevilmek istemiyorsa ondan izin aldıktan sonra sevmek ya da öpmek daha doğru bir davranış olur. Bu hassasiyetler sayesinde çocuk izinsiz ve ani olarak kendine yaklaşan kişileri ve kötü dokunuşu fark edebilir.

Bazen de aile büyükleri, kendini sevdirmek istemeyen torunları sebebiyle anne-babayı "Çocuğu bizden siz mi uzaklaştırıyorsunuz…" benzeri ifadelerle eleştirebilir. Onlarla sağlıklı bir mahremiyet eğitiminin çocuğun güvenliği açısından gerekli olduğu ve aile içindeki tutarlı davranışların bu eğitimi pekiştireceği konuşulmalıdır.

Küçük çocukları severken dudaklarından öpmek, cinsel organlarına dokunarak sevmek, bu bölgelerle ilgili şaka yapmak mahremiyet eğitimini aksatan davranışlardır. Çünkü yabancı biri ona bu şekilde dokunduğu zaman ço-

cuk sevildiğini veya eğlenceli bir durum olduğunu zannedebilir. Erkek çocuklarının mahrem bölgelerini teşhir etmek, çocuk için risk oluşturması yanında cinsel kimlik gelişimi açısından da problemli bir davranış biçimidir.

Çocuklarla konuşurken onlara “aşkım, sevgilim, anneciğim, babacığım…” diye seslenmek yanlış bir hitap tarzıdır. Çocuklarda kimlik karışıklığına sebep olmasının yanında çocuğun herkesin kendisine “aşkım, sevgilim…” demesinin normal olduğunu düşünmesine yol açar. Bu kelimeler yerine “yavrum, canım, bir tanem, kızım/oğlum…” gibi sevgi sözcükleri tercih edilmelidir.

Okul, kreş benzeri kalabalık ortamlarda hangi uygulamalar çocukların mahremiyet bilinci kazanmasını zorlaştırır?

Yuva ve kreşlerde çocukları tuvalete götürürken temizlik hassasiyetiyle çocuğun giysilerinin dışarıda ve arkadaşlarının yanında çıkarılması mahremiyet eğitimini zorlaştıran bir uygulamadır. Evde de anne-baba bu konuda gerekli özeni göstermeli, çocuğun çıkarılması gereken çamaşırlarını banyoya girdikten sonra çıkarmalı, çocukta mahremiyet bilincini pekiştirmek için aile ve kreş yetkilileri tutarlı hareket etmelidirler.

Kaba motor becerileri gelişen bir çocuk dört yaşına geldikten sonra artık kendi temizliğini kendisi yapabilir ve tuvalette yalnız kalabilir. Bu konuda öncelikle aileler gerekli eğitimi verip çocuğa bu alışkanlığı kazandırmalıdır. Okul-aile iş birliği de öğrenilenlerin pekiştirilmesini kolaylaştırır.

Annelerin, komşu ya da arkadaş toplantılarında, iş ortamında çocuğun bezini ve giysilerini herkesin içinde değiştirmesi onun mahrem alanını ihlal etmek demek-

tir. Kalabalık ortamda özellikle başka odaya gidilmelidir ki çocuk yapılan şeyin özel bir şey olduğunu kavrayabilsin. Zorunluluk yoksa çocuğun temizliğinin her seferinde farklı kişiler tarafından yapılması çocuğun mahremiyet bilinci kazanmasını zorlaştırır.

Ailede Mahremiyet

Aile Mahremiyeti ve Mahremiyetin Korunması*

Rahime Beder Şen
Aile ve Sosyal Araştırma Uzmanı

Mahremiyet sözcüğü, etimolojik kökeninde (Latince inümus) 'en iç', 'en derin iç' anlamına gelmekte ve günlük dilde de, 'iç bilinç ya da bir kişinin en gizli gerçekliğinin bilgisi' gibi anlamlar taşımaktadır. Genel olarak mahremiyet, bir kişinin en derinliğinde var olan şeyler olarak tanımlanabilir. Mahremiyet kişisel gizlilik, kişisel özgürlüktür ve bireyin olmazsa olmaz bir gereksinimidir denilebilir. Bazı yazarlar da mahremiyeti 'kişisel kontrol', 'kişiler arası etkileşimleri düzenleme süreci' olarak da tanımlamaktadır.

Mahremiyet, kişilere göre değişen bir ihtiyaç olarak görülebilir. Bu ihtiyaç, sıcak ve karşılıklı ilişki arayışı şeklinde kendini göstermektedir. Mahremiyet iki bireyin birbirine yaklaşmaya çalıştıkları bir süreç olarak da kavramsallaştırılabilir. Bu süreçte iki kişi, birbirlerini birçok özel ve en derin hususlarında tanıyabilmekte ve bir karşılıklı bağımlılık oluşmaktadır. Birbirlerine ihtiyaçlarını giderme bakımından muhtaç olma durumu ortaya çıkmaktadır. Buradan da anlaşılacağı gibi mahrem ilişkiler, diğer ilişkilerden

* Diyanet Dergi, Aile Eki, Temmuz 2017, Sayı:319

bazı bakımlardan farklılık göstermektedir. Bunlar arasında duyguların yoğunluğu, kişinin kendisi hakkında karşıdakine verdiği bilgilerin nicelik ve niteliği, diğerine ve ilişkiye bağlılık, ilişkinin uzun süreli olacağına inanç, karşılıklı bağımlılık gibi hususlar sayılmaktadır.

Yapılan anketlere göre Batı toplumlarında mahremiyetin içeriği, cinsellik, diğerine duyulan sevgi, rüyalar veya hayaller gibi konuları kapsamaktadır. Bir başkasıyla bu tür konuları paylaşma ise onunla mahrem, özel ilişki kurma anlamına gelmektedir. Türk toplumunda mahremiyet alanına giren konular da Batı'daki anlayışla benzerlik göstermektedir.

Görüldüğü gibi mahremiyetin algılanmasında kültürel boyutlar önem taşımaktadır. Zira bütün kültürlerde mahremiyeti düzenleyici kurallar bulunmakla birlikte, mahremiyetin düzenlenme şekli ve mekanizmaları kültüre özgüdür ve kültüre göre değişmektedir. Her kültürde farklı değerler yüceltilir ve bu değerlerin aktarılmasında farklı mekanizmalar kullanılır. Hatta aynı kültür içinde de rol ve statüye bağlı olarak farklı kural ve mekanizmaların işlediği görülür.

Mahremiyet kavramı önemli olması nedeniyle sosyal psikologların da ilgilenmesini gerekli kılmış ve sosyal psikologlar, mahrem ilişkilerin gelişmesi konusunda çeşitli teorik yaklaşımlar ortaya koymuşlardır.

Bireyin mahremiyeti gibi ailenin de mahremiyet alanları bulunmaktadır. Ailenin özeli, sırları, eşlerin birbirleri ile özel ilişkileri ve özel sorunları aile içinde kalması gereken, başkalarına yansıtılması hoş olmayan, hatta sakıncalı olan bir konumdadır. Yine dışarıda nasıl ki mahremiyetimizin sınırları varsa, evimizde de mahremiyetin bazı sınırları olmalıdır. Odalara girerken kapı vurmak ve sesli olarak izin

istemek, eşlerin ve çocukların birbirleri ile karşılıklı konuşmalarında saygı çerçevesinde ölçülü ve dengeli olmak, ev içinde de kılık kıyafetlere dikkat etmek gibi aile içinde mahremiyet sınırlarına özen göstermek hem tarafların birbirine hem de kendilerine gösterdikleri saygının bir gereğidir. Ebeveynler bu mahremiyet anlayışını, başka bir ifade ile utanma ve hayâ etme duygusunu, küçük yaşlardan itibaren çocuklarına kazandırmakla yükümlüdürler. Çünkü sağlıklı bir mahremiyet duygusunun oluşması, çocukların sağlıklı bir psikolojik kimlik ve cinsel kimlik geliştirmeleri için gereklidir. Aynı şekilde aile mahremiyetinin aile bireyleri özelinde kalarak dış çevreye karşı da korunması gerekmektedir. Aksi takdirde aile üzerinde herkesin yorum yapma hakkı doğmakta ve özel hayatlar seyirlik hâle gelerek toplumsal bir anomi ortaya çıkabilmektedir.

Çocuklarımızda sağlıklı bir mahremiyet gelişimi için aile içinde verilecek eğitimde temel olabilecek bazı öneriler şu şekildedir:

* Çocuğun odasına girerken büyüklerin kapıyı çalarak sesli olarak izin istemeleri çok önemlidir. Böylece çocuk, hem kendisine değer verildiğinin farkına varacak hem de özel odalara girerken izin istenmesi gerektiğini büyüklerinden görerek öğrenmiş olacaktır.

* Çocuğun 4 yaşından itibaren giyinirken bazı hususlara dikkat etmesi sağlanmalıdır. Özellikle misafirlerin yanında giyinilmemesi gerektiği öğretilmelidir. Giyinirken kapısını ve penceresini kapalı tutması çocuğa anlatılmalıdır.

* Tuvaletteyken kapısını kapalı tutması gerektiği, banyo veya tuvalete girmek istediğinde kapıyı mutlaka

çalması gerektiği de öğretilmelidir. Böylece banyo ve tuvaletin özel bir alan olduğu fikri yerleşecektir.

* Çocuklar siz yatak odasındayken kapının vurulmadan girilmeyeceğini bilmelidir. "Giyinirken yalnız kalmalıyım." gibi açıklamalar yapılabilir. Ancak, zaman zaman çeşitli nedenlerle geceleri yatak odanıza gelebileceği de düşünülerek dikkatli olmak gerekir.

* Evdeki kıyafetler konusunda da dikkatli olmak gerekir. Ebeveynlerin yatak ve ev kıyafetlerine günlük hayatta dikkat etmeleri çocuklar için de iyi bir model olacaktır.

* Çocuklara mahremiyet anlayışını kazandırmaya çalışırken, zorlayarak, korkutarak katı bir disiplinle yaklaşmamak gerekir. Aksi takdirde ya söylenenin tersini yapan ya da özgüveni gelişmeyen bireyler yetiştirebiliriz.

* Çocuğun banyo yapması sırasında da dikkat edilmesi gereken hususlar olmalı. Çocuk kendi bedeni ile anne ve babasının bedeni arasında da sınırlar olduğunu öğrenmelidir.

Kitle iletişim araçlarının aile mahremiyetine etkileri

Toplum yapımızın temeli olan aile kurumunun değerlerinden en önemlisinin mahremiyet olduğu bilinmekle birlikte, günümüzde bu değerin de yozlaştığı gözlenmektedir. Aileler için en önemli eğlence aracı konumunda bulunan ve ulaşılabilirliği çok kolay olan televizyonun mahremiyet konusuna bakış açısına değinmek gerekirse ki buna gerektiği gibi dikkat edilmediği ortadadır. Televizyon programları ile birlikte, gündelik hayatın en önemli alanlarından biri olan "özel hayat"ın yani mahremiyet kav-

ramının esnekleştiği hatta hiçe sayıldığı gözlenmektedir. Bazı televizyon yayınlarında bireye ait olanlarla topluma ait olanlar arasındaki sınır giderek ortadan kalkmakta, böylelikle de tüm toplum, aynı özel hayatın özneleri hâline gelmekte ve aynı mahremiyeti paylaşmaktadır. Öyle ki, yatak giysileriyle başkalarının yanına çıkmanın saygısızlık ve özensizlik sayıldığı bir ilişki biçiminden, sadece yarışma kurallarının, kendini ortaya koymanın önem kazandığı ve milyonlarca izleyicinin önünde mahremiyetin neredeyse tamamen ortadan kalktığı bir ilişki biçimine gelinmiştir. Televizyon programlarını izleyenlerin, gündelik hayat kültürü içerisinde hayatlarının şekillendiği ve zamanlarının büyük bir bölümünü televizyon karşısında geçirdikleri görülmektedir. Özellikle ev kadınlarının gündelik hayatlarında televizyonun çok önemli bir konumda olduğu söylenebilir.

Ülkemizde, son yıllarda yayınlanan bazı yarışma programları, özel hayatın mahremiyeti konusundaki toplumsal değer yargılarını değişime zorlamakta ve bireylerin toplumsal değerler konusunda çatışmalar yaşamasına yol açmaktadır. Bu tür programların izleyicilerinin önemli bir bölümünde, özel hayatların mahremiyetini gözetleyerek kendini rahatlatma eğilimi kışkırtılmaktadır. Bir diğer ifade ile, bireylerde 'röntgencilik' duygularını açığa çıkarma gibi, yayıncılık etiği açısından ahlâkî olmayan bir yol, reyting uğruna izlenebilmektedir. Oysa insanın bu yönünün açığa çıkması, psikiyatride hastalıklı bir ruh hâli olarak kabul edilir. Bu programlarda öne çıkan şahsiyetler, ekranlardan göründükleri kadarıyla, çoğu zaman sağlıksız ruh hâline sahip olan ve toplumsal hayat açısından sağlıksız kişilik özellikleri gösteren kişiler olabilmektedir. Hiç kuşkusuz bu durum, izleyiciler ve özellikle özdeşim kuran çocuk ve ergenler için son derece olumsuz rol modelleri oluşturmaktadır.

‘Reality’ programlarının hemen her türünde, insanların özel hayatlarının ve mahrem ilişkilerinin alenen sergilenmesi, bu insanlar ve yakınları için de örseleyicidir. Sergilenen özel hayat, sadece kişinin kendisini ilgilendirmemekte, yakınları da teşhir edilmiş olmaktadır. Bu tür programlarda sergilenen psikopatolojik davranışlar, telkine yatkın toplum bireyleri tarafından taklit edilebilir; ortaya dökülen hezeyanlar da paylaşılabilir.

Televizyon dünyasında nispeten yeni bir olgu olan ‘reality’ programlarının yarattığı bir sorun olan özel hayat ve mahremiyet ihlâlleri üzerine önemli bir bilimsel literatür henüz bulunmamakla birlikte, ruh sağlığı alanında çalışan uzmanların meslekî uygulamalarında karşılaştığı olgular, bu programların, programa katılan kişiler, onların akraba ve yakınları, programlarda adı geçen üçüncü şahıslar ve etkilenmeye açık risk gruplarına dahil izleyicilerin ruh sağlıkları açısından çok önemli sakıncalar ortaya çıkardığını göstermektedir. Nitekim, bunlara bağlı olarak, yakın zamanda ülkemizde cinayetlerin bile işlendiği kamuoyunca malumdur.

Aile ve kadın eksenli programlarda, toplumun yoksulluk durumunun ve duygularının kötüye kullanıldığı, aile içi olumsuz ilişkilerin teşhir edildiği, böylece çocukların ve gençlerin ruh sağlığının olumsuz etkilendiği gözlenmektedir. Ayrıca, programa katılan bireylerin aile mahremiyetlerinin de ortadan kaldırıldığı, bu tür programların çocuk ve gençlerde, “aile kurumuna” ilişkin olumsuz bir tutumun gelişmesine yol açabileceği, “kadın sorunlarının dile getirilmesi” adına kadının küçük düşürüldüğü, programa çıkan kadınlar aracılığıyla kız çocuklarının cinsel kimlik gelişimlerinin olumsuz etkilendiği de bir gerçektir. Bunun yanı sıra kız çocuklarında, karşı cinse ilişkin olumsuz bir tutumun gelişebileceği, bu tutumun gençlerin ge-

lecekte kuracakları aile ilişkilerini de olumsuz etkileyebileceği dikkate alınmamaktadır.

Ayrıca, çaresiz insanlar için, örneğin çocuklarına bakamayacak aileler için, çocukların bakımı konusunda yardım aramanın ve yardım almanın çok daha az incitici ve uygun yollarının gösterilmeyip, program aracılığı ile yardım aranması, benzer durumdaki insanları da bu yolla yardım aramaya itecektir. Yine bu programlarda, aile mahremiyetinin ihlâl edilmiş olması, toplumda böyle mahrem konuların herkesle paylaşılabileceği mesajını da taşımaktadır ki, bu da aile yapısı ve bireyler için sağlıksız sonuçlar doğurabilir.

Son yıllarda, televizyon programlarında çıplaklık, evlilik dışı kadın-erkek ilişkileri ve cinselliği ön plâna çıkaran tavırlar, tutumlar ve kıyafetler karşısında, genel olarak toplumumuzun sistematik olarak mahremiyet konusunda duyarsızlaştığı görülmektedir. Bir çocuğun, cinselliği gelişimsel olarak belli evrelerden geçerek kavraması gerekirken, televizyonda kavrayamayacağı düzeyde cinsellikle karşılaşması, bu konudaki gelişimini olumsuz etkileyebilir. Bu nedenle, çocukların televizyon izledikleri saatlerde, cinselliğin açık biçimde sergilendiği, mahremiyetin ihlâl edildiği, özendiriciliği yüksek ve eyleme geçmeyi cesaretlendiren yayınlar sakıncalıdır. Ebeveyne, çocuğunun televizyon izleme alışkanlıklarını kontrol etme eğitiminin yanı sıra, nasıl daha etkili ana-baba modelleri olabilecekleri konusunda eğitim vermek oldukça önemlidir. Ana-babalar; çocuklarının gelişimsel düzeylerine uygun biçimde televizyon programlarını izlemelerini ve görüntüleri anlamalarına yardım etmelidirler. Tüm küçük çocukları, gerçeklik, haklılık ve sonuçlar bağlamında programlarla ilgili eleştirel bir değerlendirme yapabilmeleri için eğitmelidirler.

Bireylerin sağlıklı bir kişilik yapısına sahip olmaları ve ruh sağlıklarının yerinde olması, güvenli toplumsal norm ve değerlerin sunulmasına bağlıdır. Görsel medya, bu toplumsal koşulların oluşturulmasında önemli bir role sahiptir. Bu rolü, yayıncılık etiğine de uygun olarak yerine getirebilmek için, yukarıda sözü edilen olumsuz etkilerin ortadan kaldırılmasına yönelik olarak, başta medya sahip, yapımcı ve yöneticileri olmak üzere, tüm medya çalışanlarının, kendilerine düşen sorumlulukları acilen yerine getirmeleri gerekmektedir. Medya yapımcıları, bireysel mahremiyet ve aile mahremiyetini dikkate alan yayınlara yer vermelidir. Ölçünün çok iyi ayarlanması konusunda özen göstermelidirler. Politika oluşturucular; medyanın tüm türlerinde mahremiyet konusuna özen göstermeyen yayınlar için uygun ilkeler, standartlar ve cezalar belirleyerek hayata geçirmelidirler. Medya farkındalığı eğitiminin okul ders programlarının bir parçası ve önceliği olmasını garanti altına almalıdırlar ki, ülkemiz için olumlu bir gelişme olarak okullarda medya okur-yazarlığı derslerinin okutulması yönünde ilk adım atılmıştır.

“Kıyamet gününde Allah katında (hesabı sorulacak) en büyük günahlardan biri, kişinin eşiyle birlikte olduktan sonra onun sırrını ifşa etmesidir.”

Aile içinde mahremiyeti korumak için nelere dikkat edilmelidir?

Aile bireylerinin birbirlerine karşı mahremiyetinin nasıl korunacağı konusunda Nur Suresi 58. ayet temel prensipleri belirler: "…*Sizden henüz bulûğ çağına ermemiş olanlar, günde üç defa; sabah namazından önce, öğleyin elbiselerinizi çıkardığınız vakit ve yatsı namazından sonra (yanınıza girecekleri zaman) sizden izin istesinler. Bu üç vakit sizin soyunup dökündüğünüz vakitlerdir. Bu vakitlerin dışında (izinsiz girme konusunda) ne size, ne onlara bir günah vardır. Birbirinizin yanına girip çıkabilirsiniz...*"

Ayet-i kerimede belirtilen vakitlerde, çocuklar anne ve babaların yanına girerken izin almalıdır. Bu ayetlerden büyüklerin belirtilen bu üç vakit dışında davranış ve kıyafetlerine dikkat etmeleri gerektiği de anlaşılır. Ayrıca belli yaşa gelmiş çocukların anne-babalarından ayrı odada kalmalarına işaret edilir. Peygamber Efendimiz de bu konuda hatırlatmalar yapmıştır.

Eşlerin birtakım vehimlerle, karşılıklı güveni zedeleyecek şekilde birbirlerini takip edip gizli gizli kontrol etmeleri, özel hayatın ihlalidir. Sevgili Peygamberimiz, uzun bir yolculuktan dönen erkeğin, eşinin kusurlarını araştırmak maksadıyla geceleyin ansızın evine girmesini yasaklamıştır.[1]

1 Buhârî, Nikâh, 121

Yetişkin bireyler, kendilerine en yakın kişiler olan anne-babalarının mahremiyetine de riayet etmelidir. Bir kişi Hz. Peygambere geliyor ve bu konudaki ölçüyü öğrenmek istiyor:

"Annemin yanına girerken izin isteyeyim mi?" Allah Resulü,

"Evet!" diye cevap veriyor. Adam diyor ki,

"Ama ben evde onunla beraber kalıyorum." Resulullah yine,

"Onun yanına girerken izin iste", buyuruyor. Bu sefer adam şöyle söylüyor:

"Ama ben onun hizmetini de görüyorum'. Bunun üzerine *Hz. Peygamber şu hatırlatmayı yapıyor:*

"Annenden izin iste. Onu açık görmeye razı olur musun?" Adam

"Hayır" diye cevap verince Allah Resulü,

"Öyleyse izin almadan annenin yanına girme." buyuruyor.[2]

Özel hayatın gizliliği ve söz mahremiyeti arasında nasıl bir ilişki vardır?

Aile mahremiyetinin korunmasında eşlere önemli görevler düşmektedir. Allah Tealâ eşlerin birbirlerinin kusurlarını örten ve birbirini koruyan birer örtü konumunda olduklarına işaret ederek *"Onlar sizin için bir elbise, siz de onlar için bir elbisesiniz."*[3] buyurmuştur. Özel hayatın gizliliğini koruma konusunda Peygamber Efendimiz şu hatırlatmayı yapmıştır: *"Kıyamet gününde Allah katında (hesabı*

2 Muvatta', İsti'zân, 1
3 Bakara, 2/187

sorulacak) en büyük günahlardan biri, kişinin eşiyle birlikte olduktan sonra onun sırrını ifşa etmesidir."[4]

Allah Teâlâ, müminlerin aile sırlarını paylaşmasını yasaklamış, iki kişi arasında kalması gereken bir sırrın diğer insanlara duyurulmasının iyi bir davranış olmadığını bildirmiştir.[5]

Özel hayatın başkaları tarafından araştırılması ve ifşa edilmesinin temel sebebi merak duygusudur. Ancak bu duygu, şahısların özel hayata uzandığında onların kişiliklerini zedeleyici ve onurlarını kırıcı bir niteliğe dönüşür.

Özel hayatla ilgili mahremiyet ihlallerine bir örnek de gelin ve kayınvalidenin birbirleri ile ilgili özel bilgilere ulaşabilmek için çocukları aracı yapmalarıdır. "Çocuktan al haberi" ifadesiyle özetlenebilecek bu davranış, kişinin kendisi için mahrem olan sınırları aşmasına neden olduğu gibi çocuğun ahlaki gelişimini de olumsuz etkiler.

Aile bireyleri arasındaki mahremiyet ölçüleri nelerdir?

Farklı cins olan yakın akrabalar yani anne-oğul, baba-kız, nine, dede, amca, dayı, hala, teyze gibi aile bireyleri birbirlerinin mahremidirler ve aralarında daimi evlenme yasağı vardır. Dinimiz mahrem olan bu kişiler arasında da örtünme ile ilgili ölçüler belirlemiştir. Bu sınırlar aynı cins bireyler için de gereklidir ve örtünme sınırı şöyledir;

Erkeğin erkeklere ve karısından başka kadınlara karşı örtünmesi gereken yeri, göbek ile diz kapağı arasında kalan bölgedir. Diz örtünmeye dahildir, göbek değildir. Nitekim bir hadiste *"Göbekle iki diz arası avret yeridir."*[6]

4 Müslim, Nikâh, 124
5 Tahrim, 66/3
6 Ahmed b. Hanbel, Müsned, II, 18

...Kulak, göz ve kalp, bunların hepsi sorumludur.

İsrâ, 17/36

buyrulmuştur. Bu, vücudun örtülmesi gereken asgari bölgesini belirler. Daha fazlasını örtmek ise daha güzel bir uygulamadır.

Kadınların hemcinsleri arasında örtünmeleri gereken yerler, erkeğin hemcinsleri arasında örtünmesi gereken yerlerle aynıdır. Kadının yabancı erkekler yani mahremi olmayan erkekler yanında örtünmesi gereken yerleri ise yüz, el ve ayakları hariç bütün vücududur.

Mahremiyet sadece insan bedeni ile mi ilgilidir?

Mahremiyet denilince ilk akla gelen insan bedeni ile ilgili dokunulmazlıklardır, fakat temel olan bu dokunulmazlıkların yanı sıra farklı alanlarla ilgili mahremiyet kuralları da vardır. İnsanların evleri, ev içinde kişilerin odaları ile ilgili dokunulmazlıklar, fiziksel alanla ilgili mahremiyetlerdir.

Diğer bir mahremiyet alanı konuşma, bakma, düşünme, merak etme, araştırma vb. davranışlarla ilgilidir. Rabbimizin ifade buyurduğu üzere "*..Kulak, göz ve kalp, bunların hepsi sorumludur.*"[7]

Kişilere ait bilgiler ve onların özel eşyalarının dokunulmazlığı da kişisel haklardandır ve mahremiyet kavramı içinde yer alır. Bu bağlamda son yıllarda sosyal medya sebebiyle mahremiyet ihlalleri oldukça artmıştır ve bu durum yeni bir problem alanı oluşturmaktadır.

Mesken dokunulmazlığı ile mahremiyet arasında nasıl bir ilişki vardır?

Mesken ve özel hayatın dokunulmazlığı en önemli insan haklarından biridir ve özgürlüklerin korunması açı-

---

7 İsrâ, 17/36

sından da önemli bir sınırdır. Mahremiyetin korunduğu alan olması sebebiyle mesken ve mahremiyet birbirinden ayrı düşünülemeyecek kavramlardır.

Dinimiz meskenin mahremiyetine önem vermiş ve özelden başlayıp genele yayılan kurallar belirlemiştir. Bu kurallar aile bireyleri arasındaki mahremiyetin korunması için odalara izinsiz girilmemesi, belli bir yaşa gelen çocukların yataklarının -mümkünse odalarının- ayrılması ile başlar. Evlere izinsiz ve selam vermeden girmeme, izin isterken kendini tanıtma, ev sahibi kabul edene kadar kenara çekilip bekleme, başkalarının evlerini gözetlememe vb. kurallarla devam eder.

Bireyler kendi evleri dışındaki mekânlara girerken nelere dikkat etmelidir?

Evlere izin alarak girmek, kişilerin mahremiyetinin korunması ve mesken dokunulmazlığı için en önemli tedbirlerden biridir. Konu ile ilgili ayet ve hadislerde başkalarının evinin içine izinsiz olarak göz atılmaması, eve girmeden önce izin istenmesi gerektiği belirtilir.

Bir hanım Sevgili Peygamberimizin yanına gelir ve insanların evine izinsiz girdiklerini ve uygun olmayan şekilde onların karşısına çıkmak zorunda kaldığını anlatarak şikâyette bulunur. Benzeri şikâyetlerin de vuku bulması üzerine evlere nasıl girilmesi gerektiğini ifade eden ayetler nazil olmuştur;

"Ey iman edenler! Kendinizi tanıtıp izin almadan ve içinde oturanlara selâm vermeden kendi evlerinizden başka evlere girmeyin. Sizin için daha iyi olanı budur; umulur ki düşünüp anlarsınız."[8]

---

8 Nûr suresi, 24/ 27

Ayet-i kerimeye göre;

-Geldiğini fark ettirmeden ve selam vermeden başkalarının evine girilmemelidir.

-Evde kimse bulunmazsa izin verilmedikçe içeri girilmemelidir.

İzin isterken kendini uygun şekilde tanıtmak da önemlidir, içeriden gelen *"Kimsiniz?"* sorusuna sadece "benim" demek yerine, kişi kendini tanıtıcı bilgi vermelidir. Peygamber Efendimiz evine gelen Cabir kapısını çalınca ona kim olduğunu sormuş *"Benim"* cevabını alınca *"Ben, ben?"* diyerek bu cevabın yeterli olmadığına işaret etmiştir.[9]

Bir mekâna girmek için üç defa kapı çalındığında kapı açılmıyorsa ısrarcı olmayıp oradan ayrılmak gerekir. Ebu Musa, Resulullah'ın *"Sizden biriniz üç defa izin istediği hâlde kendisine izin verilmezse geri dönsün."* buyurduğunu rivayet etmiştir.[10]

Peygamberimiz, ev sahibinin de mesken mahremiyetini koruma konusunda gerekli tedbirleri almasını istemiştir. *"Bir kimse, kapısı açık bırakılmış bir eve uğrar da içeriye bakarsa kabahat onda değil, ev sahibindedir"* buyurmuştur.[11]

Göz mahremiyeti nedir? Bakış ahlâkı ile mahremiyet arasında nasıl bir ilişki vardır?

Peygamber Efendimiz yabancı bir eve meraklı gözlerle bakmayı, meskene izinsiz girmekle bir tutmuş ve helal olmayan davranış olarak değerlendirmiştir. Evlerin gözetlenmesini ve kişilerin mahremiyetlerinin araştırılmasını da yasaklamış ve *"Bir kimsenin izinsiz olarak başkasının evinin içine bakması helal değildir. Eğer bakarsa o eve girmiş demek-*

9 Buhârî, İsti'zân, 17
10 Buhârî, İsti'zân, 13
11 Tirmizî, İsti›zân, 16

tir...” buyurmuştur.[12] Kendisi, birini ziyarete gittiği zaman kapının tam karşısında değil sağ veya sol tarafında durur, selam vererek izin alır, eve öyle girerdi.

Girişte izin istemek, gözün ev halkının mahremini görmemesi içindir. Eğer istem dışı bir bakma söz konusu ise bu durumda gözü başka yana çevirmek gerekir. Peygamber Efendimiz “*...Bir bakışın peşinden tekrar bakma! Çünkü birinci bakış, senin hakkındır -kasıtlı olmadığı için birinci bakışında sana bir sorumluluk yoktur- İkinci bakış ise, senin hakkın değildir...*” buyurmuştur.[13] Mahrem bir duruma şahit olunmuşsa başkalarıyla paylaşılmamalıdır.

Sevgili Peygamberimiz başkalarının mahremiyetini ihlal etmemek için yollar üzerine oturup sohbet etmeyi uygun bulmamış, sohbetlerin evde yapılmasını tavsiye etmiş ve gözleri harama bakmaktan men etmenin yolun haklarından birisi olduğunu belirtmiştir. (Buhârî, Mezâlim, 22)

Söz mahremiyeti ne demektir?

Söz mahremiyeti kişinin dilini insanları incitecek, kalplerini kıracak, fitneye sebep olacak sözlerden, sır olarak kendisine emanet edilen şeyleri yaymaktan, yalan, gıybet ve iftiradan, çirkin ve müstehcen ifadelerden korumasıdır.

Rabbimiz, İsrâ suresi 53. ayette müminlere güzel sözlerle konuşmalarını emreder. Müminlerin, kendileri gibi düşünmeyenlere karşı kaba, kibirli, alaycı ve suçlayıcı üslupla konuşan müşriklerin aksine, konuşmalarında bir güzellik ve incelik bulunması gerektiği belirtilir. Müşriklerle ilişkilerinde ve konuşmalarında bile terbiye ve nezaket kurallarına riayet etmeleri öğütlenir. Çünkü bu davranış biçimi insan olmanın bir gereğidir; ayrıca kötü söz ve

12 Tirmizî, Salât, 148
13 Tirmizî, Edeb, 28

davranış insanın fıtratına aykırı olduğu için genellikle bu tür olumsuz söz ve davranışlar insanları tepki psikolojisine iter; böylece ayetteki ifadesiyle "Şeytan onların arasını bozar." [14]

Peygamberimiz Müslümanı *"Elinden ve dilinden insanların güvende olduğu kimse"*[15] olarak tanıtmış, "Her duyduğunu söylemesi kişiye günah olarak yeter." buyurmuştur.[16]

Sır olarak kendisine emanet edilmiş sözleri saklamayı bilmek de söz mahremiyetinin gereğidir. Resulullah, *"Kişi söz söyleyip daha sonra uzaklaşırsa, o söz, dinleyen için bir emanettir."* (Tirmizî, Birr, Sıla, 39) buyurmuştur. Hz. Enes de Peygamberimizden aldığı eğitim sonucu Resulullah'ın kendisine emanet ettiği bir sırrı annesine bile anlatmamış, annesi Ümmü Süleym onun bu davranışından memnun olmuştur.

Bir kişinin yanlışına şahit olanın bu yanlışı ifşa etmesi de Peygamber Efendimizin sakındırdığı davranışlardandır. "Her kim Müslüman kardeşinin meydana çıkmasını istemediği bir şeyini ortaya çıkarır ve dile verirse; Allah da onun ayıplarını, kimsenin bilmesini istemediği hâllerini meydana çıkarır. Bu suretle kendi evi içinde de olsa onu rezil eder. Müslüman kardeşinin ayıplarını örten, bir ölüyü diriltmiş gibidir."[17]

Yaptığı hatalardan pişmanlık duymak yerine onları yaymak ve onlarla övünmek söz mahremiyetine uygun olmayan bir davranıştır. *"İşlediği günahları açığa vuranlar dışında, ümmetimin tamamı affedilmiştir. Bir adamın gece*

---

14 İsrâ, 17/53
15 Buhârî, Îman, 3
16 Ebû Dâvûd, Edeb, 80
17 Buhârî, Mezâlim, 3

kötü bir iş yapıp, Allah onu örttüğü hâlde, sabahleyin kalkıp: 'Ey falan! Ben dün gece şöyle şöyle *yaptım' demesi* açık günahlardandır. Oysa o kişi, Rabbi kendisinin kötülüğünü örttüğü hâl*de geceyi geçirmişti. Fakat o, Allah'ın örttüğünü açarak sabahlıyor."*[18]

Özellikle çocukların yanında kaba, argo, müstehcen sözlerin kullanılmamasına özen gösterilmeli, çocuklara bunun ayıp ve çirkin olduğu şuuru kazandırılmalıdır. Aile ya da sosyal çevrelerindeki bazı kişiler çocukları "Hadi, şu amcaya 'şunu' deyiver." gibi ifadelerle küfür ve argolu konuşmaya teşvik edebilmektedirler. Aileler çocukları bu tür kişi ve ortamlardan uzak tutmalıdırlar.

Kalbin mahremiyeti nedir, nasıl korunur?

Kalbin mahremiyeti onu haset, kin, öfke, kıskançlık, düşmanlık gibi yanlış duygu ve düşüncelerden korumaktır. Allah Teâlâ, Âl-i İmran suresi 154. ayette buyurduğu üzere kalplerde olan her şeyi bilir. Bu sebeple insan kalbine olumsuz duygular yerine sevgi, ihlas, sabır, tevazu, şükür gibi duyguları yerleştirmeye gayret göstermelidir.

Kalp mahremiyetini korumayı kolaylaştıran şeylerden biri de söz mahremiyetinin korunmasıdır. Allah'ı anmakla ve güzel sözlerle huzur bulan insan kalbi çirkin ve kaba sözler sebebiyle huzursuz olur ve yanlış duygular bu kalbe kolayca yerleşir.

Kalbinin, Allah Tealâ'nın gözetimi altında olduğunu ve karşısındaki insanın kalbinin de aynı nazara muhatap olduğunu bilen kişi nasıl kalp kırabilir? Bu farkındalığa sahip olan insanın kendini kötü zanlardan, niyet okumaktan, hasetten koruması daha kolay olur.

18 Buhârî, Edeb, 60

Hasta mahremiyeti nedir, nasıl korunur?

Hasta ve bakıma muhtaç bireylerin mahremiyetlerinin korunması ve özel hayatlarına saygı duyulması onlar için vazgeçilmez bir hak ve ihtiyaçtır. Gerek profesyonel bakım gerek aile bireylerinin bakımı esnasında hastaların fiziksel, psikolojik mahremiyetlerinin ve onlara ait özel bilgilerin korunması gerekir. Hastayla ilgilenen kişinin hastanın fiziki ve ruhsal durumu ile ilgili olarak şahit olduğu şeyleri üçüncü şahıslara anlatması hastayı rencide eden ve ahlaki olmayan bir davranıştır. Gözlemlenen problemler hasta isterse veya profesyonel yardım gerekiyorsa konunun uzmanları ile paylaşılabilir.

Hasta ve bakıma muhtaç kişilerin fiziki bakımları sırasında bakımı sağlayan kişiler hastaya samimiyetle, merhametle yaklaşmalı fakat bu samimiyet hastanın mahremiyetini ihlal edici düzeyde olmamalıdır. Bu hassasiyetler arasında dengeyi sağlamak hastanın ruh sağlığının korunması açısından çok önemlidir.

Son dönemde bakımından sorumlu kişilerin hastanın mahrem görüntülerini kaydedip sosyal medyada paylaştığı gözlemlenmektedir. Bu durum ahlaki bir problem olması yanında hukuken de bir suçtur. Hastaya ait bilgilerin paylaşılması da bu kapsamdadır. Hastanelerde ve bakımevlerinde hastalara ait bilgiler yönetmelikle korunma altına alınmıştır. Kişisel sağlık verilerinin işlenmesi ve mahremiyetinin sağlanması hakkında yönetmeli**ğin değişik** 4. Maddesi hastalara ait verileri kendisine veya başkasına yarar sağlamak veya başkasına zarar vermek amacıyla hukuka aykırı olarak işleyenler hakkında işlem yapılmasını hükme bağlamıştır.[19]

19 Resmî Gazete Tarihi: 20.10.2016 Resmî Gazete Sayısı: 29863
KİŞİSEL SAĞLIK VERİLERİNİN İŞLENMESİ VE MAHREMİYETİNİN SAĞLANMASI HAKKINDA YÖNETMELİK

Sosyal Medya ve Mahremiyet

Hayat sanal dünyada kaybolacak kadar uzun değil ki. Hadi o zaman:

"Kaldır kafanı telefondan, etrafına bak."

Sosyal Medya: Çocuklar, Büyükler ve Gerçekler*

Yrd. Doç. Dr. Ekmel GEÇER
Sakarya Ü. İletişim Fak.

Geniş çerçevede yeni teknolojilerin, daha dar anlamda sosyal medyanın iletişim yöntemlerimiz üzerindeki ciddi etkisi yadsınamaz. Çevrim içi dünyada konuşma biçimimiz, kullandığımız kelimeler ve hatta kişiliğimiz hızla başkalaşabiliyor. Elbette sadece olumsuzlukların var olduğunu iddia etmek hatalı olacaktır. En çok kullanılan sosyal medya mecrası olan Facebook sayesinde her gün onlarca kişiyle irtibata geçebiliyor, yakınlarımız ve arkadaşlarımızın neler yaptıklarını görebiliyoruz. Yine Twitter kullanarak haberleri daha aktif takip edebiliyor, etkilendiğimiz kişilerin paylaşımlarıyla günlük entelektüel kazancımızı elde etme çabası içinde görünebiliyoruz. Sanatsal faaliyetlerden farklı mecralardaki aktifliğimizle haberdar oluyor, kültürel etkinliklere katılarak bu endüstrinin sadece elitlere ait olduğu kompleksinden kurtulabiliyoruz. Diğer taraftan, yeni teknolojilerle iletişim yapısal olarak hızlandığı ve iletişim metotları anlık gelişim gösterdikleri için, çevrim içi de olsa iletişim kurma sorumluluğumuza sadık kalabiliyoruz.

* Diyanet Dergi, Mart 2017 Sayı:315

Bütün bunların yanında kafamı kurcalayan çok şey var. Her gün kullanıp da yakındığımız şu ucube uygulamalara neden "sosyal medya" dediklerinden başlamak gerek... Neden sahi? Yani onları kullanan daha mı "sosyal" oluyor? Kullanmayınca hayattan kopuyor muyuz? Ne olup bittiğini sadece "sosyal medya uygulamaları" üzerinden mi öğrenebiliyoruz? Belki de bütün bu sorular bize dikte edilen bir "algı yönetimi" biçimidir, ne dersiniz? Yani bu teknolojileri üretenlerin amacı "ismini 'sosyal medya' koyalım ki, kullanmayan kendini 'dışlanmış' hissetsin" olabilir mi? Bir reklam spotu gibi düşünün. İhtiyacımız olmayan bir ürünü; "almazsanız hayatınız çok zorlaşır" ya da "eskiler zaten işe yaramıyordu" gibi mesajlarla almaya mecbur bırakıyorlar sanki.

Oysa pekâlâ sosyal medyayı kullanan herkes sosyalleşmiyor. Etrafımızda bunun onlarca örneği var. Telefona gömüldüğümüz için kaçırdığımız hayatlar var mesela. Çocuklar, yani melekler, etrafımızda bıcır bıcır büyüyor da; İnstagrama, Snap-chate saatlerce bakmaktan gözlerindeki o neşeli ve masum parıltıyı göremiyoruz. Bizimle beraber oynamak istediklerinde yaptığımız en iyi şey, onlara telefonu vermek ya da İpadden bir şeyleri seyretmelerini istemek oluyor. Dolayısıyla çocuklar, hayal dünyalarını sadece o ekranlara bakarak geliştirebiliyorlar. Ya da yapılabilecek en iyi şeyin telefon veya diğer teknolojilerle zaman geçirmek olduğunu sanıyorlar. Yeşillik ve parklardan arındırılmış betonarme bir çevrenin yokluğunun ıstırabını dindirmek yerine, onları hepten yalnızlıklara bırakıyoruz.

Oysa onlar daha çocuklar. Bütün uzuvları ve zihinleri gelişime fazlasıyla açık... Ancak biz onları "akıllı" bildiğimiz araçlarla "aptallaştırmayı" tercih ediyoruz. Böylesi daha kolay geliyor çünkü. Parklar ve salıncaklar boş ar-

tık. Güneşli havalarda koşturan çocukların sayısı her geçen gün daha da azalıyor. Hatta çocuk cıvıltılarını dahi duymak zorlaşıyor. Ne "Laleli Belkıs" şarkısıyla ip atlayan uzun saçlı şirinler ne "yendik şişirdik, dolma yaptık pişirdik" sözleriyle rakibini iğneleyen haylazlar ne de "yağ ve bal satarak" ölmüş ustalarının işini üstlenen çocuklar görüyoruz.

Hangisi çocuklarımızı daha çok geleceğe hazırlıyor acaba? Okuldan dönüşlerinde ellerine tutuşturduğumuz akıllı telefonlardaki oyunlar mı, yoksa ağaçlara tırmanarak eskittikleri ayakkabılar ve düşe kalka kirlettikleri elbiseler mi? Sonra, hangisi kas gelişimlerinin daha sağlıklı olmasını sağlar? "Yakalamaç" ya da "dokuztaş" gibi yarışlar mı, yoksa mobil teknolojilerdeki silahlı oyunlar mı? Ya da hangisi duygusal zekâlarını ve sosyalleşme güdülerini daha anlamlı kılar? "Kutu kutu pense" veya "aç kapıyı bezirgânbaşı" gibi birliktelikler ve dokunsallıklar mı yoksa saatlerce ekrana bakarak vakit geçirdikleri ve çevrimiçi imkânlarla konuştukları için "iletişim" kurabildiklerini sandıkları video oyunlar mı?

Başka bir açıdan bakalım. Çocuklar ya da büyükler bilgisayar oyunlarından tekerleme öğrenebiliyorlar mı? Önceleri üç aşağı beş yukarı bütün çocuklar "iğne battı canımı yaktı" ya da "altı kere altı otuz altı" gibi kafiyelileri bilirlerdi. Hatta bir kısmı ninnileri dahi okurlardı. Sadece çocukları suçlamak yanlış olmaz mı? Ne babaları onları, "kuzu kuzu me, bin tepeme, haydi gidelim Ayşe teyzeme" tekerlemesiyle evde sırtlarına alıyor ne de anneleri miniklere "Çamlıbel'den çıktım yaya" türküsüyle zorluklara direnmeyi öğretiyor.

Allah aşkına en son ne zaman karşılıklı oturarak "hu hu komşu komşu, oğlun geldi mi" atışmasıyla oyun oyna-

yan çocuklar duydunuz? Hiç evinizde "bezirgâna kapıyı açmasını" söylediniz mi? Düşünsenize, birçoğumuz çocukların o keyifli aksanlarıyla "ingili mingili kukiki kukiki" diye okudukları tekerlemelerle oyuncu seçmelerini bile bilmiyoruz. Çoktandır "çatlak patlak, kremalı börek, sütlü çörek, çek yavrum çek, arabanı yoldan çek"le, o nazenin elleriyle size dokunuşlarını hissettiğiniz oldu mu? Peki, yakın zamanlarda, "ooooo piti piti" şarkısıyla, size geldikleri için bitlenip daha sonra hamama giderek temizlendiklerini söylediler mi?

Söylesenize, kaç tane bilgisayar oyunu çocukların edebi zevklerini böyle geliştirebilir? Kaç tanesi onlara "ip yarışındaki" üst üste düşme eğlencesini sunabilir ve kaç tanesi dolaptaki pekmezin çok lezzetli olduğunu anlatabilir? Ya da hangi teknolojik uygulama onlara "üşüdüm üşüdüm, daldan elma düşürdüm" şarkısıyla hasta "ablalarına varıp tasta çorba" ikram etmeyi öğretir?

"Maziye bir bakıver, neler neler bıraktık."

Değil mi?

Yalnız küçükler mi etkileniyor bu "gerçek dışı" dünyadan. Ya internet bağımlılığımız nedeniyle bizim kaçırdığımız fırsatları ne yapacağız? Her gün okumamız gereken onca kitap karşımızda dururken, telefonlarımızda vakit geçirmeyi yeğliyoruz. Önceleri uzun yolculukları "kitap okuyacağız" heyecanıyla severken, şimdilerde kilometrelerce yolu etrafı görmeden ve bir cümlecik öğrenmeden bitiriyoruz. Belki kafamızı kaldırsak yanımızdaki koltukta oturanla bitmeyecek bir arkadaşlık başlatacağız. Ah o periscoptaki canlı yayınlara dalmasak, çantamızdaki kitapla yeni bir dünyanın kapılarını aralayacağız.

Ya sanal evrenin bize öğrettiği kelimeler ve sabun köpüğü duyguları nasıl tolere edeceğiz?

Sosyal medya; "arkadaşlıktan çıkar", "takipleşmek", "selfie", "twit atmak", "layklamak" gibi kelimelerle dilimizi her geçen gün daha da değiştiriyor. Günün büyük bir kısmını bilgisayarda, telefonda yahut İpadde geçirdiğimiz için kullandığımız teknolojik kelimeler hızla hayatımızı sarmalıyor.

Şüphesiz bunun farklı sebepleri de var. Sosyal medya dilini biraz "fast food"lara benzetebiliriz. Tamam, kullanıcılar bu mecralarda çok vakit geçiriyorlar ama aktarılacak konuların kısa ve öz olması buraların temel özelliklerinden. Yüz kırk karaktere sığdırmaya çalışıyoruz her şeyi. Daha uzununu okumaya takatimiz yok. Çünkü ilgilenecek onlarca hesabımız var. Hepsine laf yetiştirmeyi becerebilmeliyiz. Varlığımızı online kanallardaki "like"larımıza, takipçilerimize, "retweet"lerimize bağlayınca, kaçınılmaz olarak statümüzü kaybetmek bize çok korkunç geliyor. Hele kendimizi başka bir alanda uzmanlaştırmamış ya da sanatsal bir performansta ustalaşmamışsak, sosyal medya, var olmanın en kolay yolu gibi görünüyor. Bir siyasi tweetimize "mention" ya da "retweet" almışsak veya Facebook paylaşımımıza "alkış emoji"si gelmişse artık kendimizi "buraların hâkimi" bilmeye başlıyor, aslında "hiç de fena olmadığımıza" inanıyoruz.

Kaçınılmaz olarak kendi egemenliğimizin altında olduğu yanılgısına kapıldığımız "sanal" dünyanın kuralları neyse ona göre davranıyoruz. Kelimeleri kısaltıyor, takipçi sayısını yahut likeları artırmak için gerekli paylaşımları yapıyor, olmadı her şeyi bilen "Google"dan "copy-paste" yaparak "geçici bir bilgelik hayali"yle sarhoş oluyoruz. Böylece gururlanıyor ve yakınlarımızdan aynı saygıyı

görmediğimizi düşünerek zamanla, bu çevrimiçi âlemde yalancı kimlikler de geliştirerek şanımızı yücelttiğimizi sanıyoruz. Çünkü artık gerçek dünyadaki zorunluluklar, sorumluluklar, takdir kazanma uğraşısı çok yorucu geliyor. Çevrim içi kanallarda, yüzlerce kişi tanıdığımızı düşünsek de, aslında yalnızlıklarımızı çoğaltıyoruz. :) gibi emojiler, "kib" gibi kısaltmalarla girdiğimiz "fast food" büfesinden, "OK, bye" diyerek ayrılıyoruz.

Karşımıza, bizi yok sayanlar da çıkabiliyor ama. "Troller" var bu dünyalarda cirit atan. Kendinden olmayanlara hakaret ediyor, onları tehditlere boğuyor ve kullandıkları galiz ifadelerle itibar sağladıklarını düşünüyorlar. Aslında, sözlükte, "mizahi tarzda kişilik" olarak nitelenseler de, söz konusu karakterler "sahte çevrim içi kimlik"lerle korkak kahramanlıkların dayanılmaz cazibesine kapılıyorlar. Muhafazakar terminolojide "klavye mücahitleri" olarak da bilinen bu kişiler online alemi kin ve nefretle daha da kirletiyorlar. Çete gibi davranıyorlar. Kendi inançlarına ve dünya görüşlerine karşı olduğunu düşündükleri her iddiayı, bir araya gelerek çürütmeye çalışıyor; paylaşım sahibini çeşitli ithamlarla ötekileştiriyorlar. Onlar ürküttüklerini sansalar da, "edep" kaygısına kapılan "güzel söz sahipleri" sessizliğe sarmalanarak sanal ortamın kirliliğine karşı bir koruma geliştiriyorlar.

"Peki, nasıl mı yapmalı"? Sosyal medya hesaplarımızı kapatalım mı? Elbette ki "hayır" …Her konuda olduğu gibi burada da temel ölçü "yerinde, zamanında ve dozunda" olmalı. Tümüyle kapatmak size de biraz "iradeyi kontrol edememe korkusu" gibi gelmiyor mu? Aksine güçlü olmalı. Her yerde var olmalı fakat prensiplerimize sanal âlemde de sahip çıkmalıyız.

Hem hayat sanal dünyada kaybolacak kadar uzun değil ki. Hadi o zaman:

"Kaldır kafanı telefondan, etrafına bak."

> İnternet ortamına atılan en küçük bir kişisel veri o andan itibaren genele ait olmaktadır.

Sosyal medya ile mahremiyet arasında nasıl bir ilişki vardır?

Günümüz toplumunu sosyal medyadan bağımsız olarak düşünmek mümkün görünmemektedir. Teknolojik gelişmeler ve internetin yaygın kullanılmasıyla birlikte insanlar artık akrabaları, arkadaşları hatta komşularıyla yüz yüze ilişkiler yerine daha çok sosyal medya hesapları ve akıllı telefonlar üzerinden bir ilişki biçimi geliştirmektedirler.

Sosyal medya hesapları insanlara yirmi dört saatlik ve hiç kesintisiz bir iletişim ve paylaşım imkânı sunmaktadır. Günümüzde gece gündüz, istenilen saatte, istenilen zamanda insanların birbirlerini araması, mesaj yollaması, yani o kanalların hep açık olması iletişimin doğasını farklılaştırmış ve bu da insan ilişkilerini daha kırılgan ve dış etkilere açık hâle getirmiştir. Bireyler ya tanıdıkları insanlarla olması gerekenden daha yoğun ve gerçeği yansıtmayan bir iletişim biçimini tercih etmekte ya da hiç tanımadıkları insanlarla iletişime geçmektedirler. Bu yoğun ve doğal olmayan iletişim sebebiyle insanlar kendilerinde bir başkasının hayatına çok rahat müdahale etme hakkı görebilmekte, hatta kendi hayatlarını seyirlik hâle getirebilmektedirler. Mevcut durum insanların kendilerinin ya da başka insanların mahremiyetlerini kolayca ihlal ettikleri bir sürece doğru gitmektedir.

Dolayısıyla teknolojik cihazlar özellikle de akıllı telefonlar vasıtasıyla sosyal medyanın insanların dünyasına girmesinden sonra mahremiyetle ilgili pek çok sorun alanı oluşmaya başlamıştır.

Sosyal medyadaki hangi paylaşımlar mahremiyet ihlali olarak değerlendirilir?

Ailesinin, eşinin, çocuklarının fotoğraflarını paylaşması insanın kendi özel hayatını ifşa ve mahremiyetini ihlal etmesi anlamına gelir. Bu paylaşımı yapmayanlar ise “Bu kadın/adam hiç kocasının/karısının fotoğrafını paylaşmıyor, acaba boşandı mı, acaba arası mı bozuk, acaba ayrı mı yaşıyor ya da çocukları var mı, niye hiç çocukların fotoğrafı yok?” benzeri sorulara muhatap olmaktadırlar. Bu durum o kişinin mahremiyetinin üçüncü şahıslar tarafından ihlal edilmesidir.

Bireylerin cevap vermek istemediği durumlarla, özel hayatla ilgili olarak sosyal medya üzerinden soru sormak da bir mahremiyet ihlali olarak tanımlanabilir. Özel alanla ilgili soru sormanın bir mahremiyet ihlali olduğu çoğu zaman göz ardı edilmektedir. Kişilerin başkalarının mahremiyetini ihlalden öte istila ettikleri ve kendilerini ilgilendirmeyen konularda sınır tanımadıkları bir dönem yaşanmaktadır.

Sosyal medyanın sağlıksız kullanılması sebebiyle böyle bir ilişki biçimi gelişmiş ve sosyal medya kullanıcıları hiç tanımadıkları insanların özel hayatlarına girmişlerdir. Çünkü pek çok kişi kendi özel hayatlarıyla ilgili bilgileri paylaşmakta ve sınırlarını koruyamamaktadır.

Sosyal medya ile teşhir arasındaki ilişki nedir?

Sosyal medyanın yoğun kullanımıyla birlikte insanlarda teşhir etme isteği oluşmakta, bunun sonucu olarak da mahremiyet duygusunun baskılandığı gözlemlenmektedir. Bir sosyal medya platformunun kurucusu 2010 yılında kendisiyle yapılan bir söyleşide, sıradan insanların giderek kendileri ile ilgili mahrem bilgiyi paylaşmaktan keyif aldıklarını, buna bağlı olarak bu alandaki sosyal normların da zamanla değiştiğini söylemiştir. İnsanlar gönüllü olarak kendi özel hayatını başkalarının gözleri önüne sermektedirler. Bireyler sosyal medyada paylaştıkları güzel anlar ya da kendilerine avantaj sağlayacak şeyler üzerinden bir rekabet geliştirmektedirler. Bu paylaşımlar sosyal pazarlama gibi bir kavrama dönüşmektedir. İnsanların özel hayatlarında saklayacakları şeyleri çoğaltmaları, kendi mahremiyet alanlarını genişletmeleri gerekirken tam tersine insanlar evlerinin mutfağından gittikleri mekânlara kadar her duygu ve durumlarını paylaşmaktadırlar. Hâlbuki yapılması gereken insanların özel hayatlarını, mahremiyet sınırlarını netleştirip bununla ilgili ilkeler belirlemesidir. Bireylerin özel hayatlarıyla ilgili bilgilerin ne kadarının paylaşılabilir olduğu ve ne kadarını da kendilerine saklamaları gerektiği gibi konularda güven veren kriterlere ihtiyaçları vardır.

İnsanların kendi mahrem alanlarını teşhir etmesinin nedenleri nelerdir?

Kapitalist sistem içinde bir adım öne geçmek gerektiğini düşünen insanların sosyal medya hesaplarını, kendi kimliklerini ya da profillerini öne çıkardıkları ve bunu avantaj sağlayıcı şekilde kullandıkları görülmektedir. Hiç kimse üzgün anını, olumsuz deneyimini paylaşmamak-

ta, görüntülerde hep gidilen lüks yerler, gezi mekânları, kullanılan markalar, imajlar yer almaktadır. Aslında bütün bunlar bir rekabet unsuru olarak kullanılmaktadır. Bu noktadan sonra artık durum farklılaşmaktadır. Kişi bu yarışta geri mi kalacak ya da benzeri bir rekabete mi girecek çelişkisi insanlarda bir baskı unsuru oluşturmaktadır.

Bu tür doğal olmayan paylaşımlar, bir süre sonra kişiler tarafından bir işletmeye dönüştürülmektedir. Bir kravat üreticisi ünlü birine "…sayfanızda şunu bir taksanız da, beni de etiketleseniz, şuradan aldım deseniz, size bunun karşılığında şu kadar meblağ ödeme yapsam" diye teklif edebilmekte, teklifi alan kişi de yapacağı reklam karşılığında kolayca para kazanabileceği için bu teklifi hemen kabul etmektedir. Bu akıma ev hanımları da kayıtsız kalmamakta, aldıkları eşyaları ya da giysileri etiketleyerek ciddi miktarda para kazanmaktadırlar. Burada pazarlanan eğitim ya da bilgi değil, sadece uygun fiziksel bir görüntü ve o ürünü taşıyabilme özelliğidir.

Bu tarz paylaşımların diğer bir sebebi de bir kişinin yaptığı paylaşımın bir başkası üzerinde referans oluşturmasıdır. Yani bir kişi gezdiği ve eğlendiği mekânları sosyal medya platformlarında paylaştığında, sosyal medya etkilerine açık başka kişiler benzeri şeyleri yapmadıkları zaman bu rekabette kendilerini geri kalmış hissetmektedirler. Onlar da yarışa katılmak için benzer bir şey yaparak olumsuz bir sarmal başlatmaktadırlar.

Sosyal medya böylesi olumsuzluklarının yanında birey ve kamu yararına ilişkin konularda farkındalık oluşturulabileceği, yardıma muhtaç insanlar için hızlı ve etkili sonuçların alınabileceği faydalı bir paylaşım platformuna dönüşebilmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta

yardıma ihtiyacı olan kişilerin afişe edilmemesi ve mahremiyetlerinin korunmasıdır.

Bilgi mahremiyeti nedir?

Kişiye özel olan ve ondan izinsiz paylaşılmaması gereken bilgiler vardır, bu bilgilerin korunması bilgi mahremiyeti ile mümkündür. Sevgili Peygamberimiz başkasının mektubunu-kitabını okumayı mahremiyet ihlali olarak değerlendirmiştir.[1] Buradan hareketle, fotoğraf makinesi ya da kamerayla başkalarının görüntülerini elde etmek, telefonları dinlemek ve kaydetmek, internet üzerinden başkasına ait bilgi ve belgeyi ele geçirmek de mahremiyet ihlalidir.

Günümüzde sosyal medyanın yaygın kullanılması sonucunda bu alanda önemli ihlaller gerçekleşmektedir. Bilgi ve bunun devamı olan veri mahremiyetinin korunmasına yönelik çeşitli çözüm önerileri üretilmektedir. Kişisel bilgiler yasal yollarla güvence altına alınabilir fakat bu bilgilerin sahibi kendine ait bilgileri ve görüntüleri sanal ortamda kendi isteği ile paylaştığı için bu çözüm yetersiz kalmaktadır. İnternet ortamına atılan en küçük bir kişisel veri o andan itibaren genele ait olmaktadır. Bu durumda ahlaki kurallar bu bilgilerin korunması için daha güçlü bir dayanak oluşturmaktadır.

Uzmanlar ebeveynlere çocuklarının fotoğraflarını, onlara ait özel bilgileri -hangi okula gidiyor, ilgi alanları neler vb.- paylaşmamalarını önermektedirler. Çünkü bu bilgiler çocuklara zarar verebilecek çok farklı şekilde kullanılabilmektedir, bu tehlike yetişkinler için de geçerlidir. Kişinin yakınlarıyla birlikte bakabileceği özel hayatıyla ilgili fotoğrafları sosyal medyada paylaşmaması gerekir.

1 Ebû Dâvûd, Vitr, 23

Kişinin herhangi bir etkisi ya da izni olmaksızın yayılan kişisel bilgilerin güvence altına alınması da şarttır. Medyada habere konu olan kişinin özel hayatı ve kişisel bilgilerinin onun onayı olmadan, bazen de pornografik bir üslup kullanılarak izleyiciye aktarılması da bilgi mahremiyetinin ihlali olarak değerlendirilebilir.

Medya okur-yazarlığı nedir, güvenli sosyal medya kullanımına nasıl katkı sağlar?

Medya okuryazarlığı, kitle iletişim araçları yoluyla edinilen mesajları çözümleme, değerlendirme ve iletme yeteneğidir. Günümüzde daha çok medyayı çözümleyebilme konusu üzerinde durulmaktadır.

İnsanlar sosyal medyada aktarılanların, yazılanların tamamına temkinli olarak bakmak zorundadır. Bunu yapmayan yanlışın yayılmasına sebep olabilir; sosyal medyada bir dönem çokça paylaşılan ve sonrasında uzak doğuda gerçekleştiği ve Türkiye ile ilgisi olmadığı anlaşılan kreşte dayak görüntüleri bu konuda çarpıcı bir örnektir. İşin doğrusu öğrenildiğinde olay üzerine çok sayıda yorum yapılmıştı.

Medya okur-yazarlığındaki temel amaçlar;

* Kullanıcıların medyanın ilettiği mesajları doğru okuması,
* Medyada yer alan her bilginin gerçek olmayabileceğini kavraması,
* Medyanın yönetme fonksiyonun da olduğunun farkına varmasıdır.

Manipüle etmeye yönelik videolar ve her türlü içerik sosyal medyada çok sık kullanılır. Bunları paylaşmadan

önce, bunların dolaşıma sokulduğu zaman neye hizmet edeceğini düşünmek, soğukkanlılıkla yaklaşıp orada paylaşılan bilgileri doğrulamak gerekir. Mesela; sosyal medyada çok sayıda şiir ya da güzel söz paylaşılmaktadır. Bu sözlerin kime ait olduğunu araştırmadan paylaşanlar en iyi ihtimalle mahcup olmaktadırlar. Hz Peygamberin *"Her duyduğunu söylemesi kişiye günah olarak yeter."*[2] sözü günümüzdeki bu problemin çözümüne katkı sağlayacak çok değerli bir tavsiyedir.

Sosyal medyanın insanları kışkırtıcı bir yönü de vardır; paylaşımlar sebebiyle insanlar bir anda yoğun duygular yaşayıp bu duygu yoğunluğu sebebiyle sert tepkiler vererek muhataplarını incitebilmektedirler. O sebeple insanlar muhatap oldukları paylaşımlara cevap vermeden önce bu mesajı kim ne için hazırladı, bir belgeye dayanıyor mu vb. konularda serinkanlılıkla düşünmelidirler. Cevap ve yorumlar ondan sonra yazılabilir, bu soğukkanlı bakış açısının kazanılmasında medya okur-yazarlığının önemli katkısı vardır.

Sosyal Medya dili nasıl etkiler?

Sosyal medyada kullanılan dil ve yapılan yorumlardaki ölçüsüzlük bu alandaki olumsuzluklardan biridir. Mesaj ve yorumlarda, argonun yoğun şekilde kullanılması, hakaret içeren ifadelere yer verilmesi, küfür bile içeren bazı ifadelerin rahatlıkla kullanılması, insanlara hakaret edip onların küçük düşürülmesi bu platformların dili olumsuz olarak etkilediğine dair birkaç örnektir. Sosyal medyada hakaret içeren ifadeler kullananlardan pek çoğu bu mesajları sahte hesaplar kanalıyla paylaşmaktadır.

2 Ebû Dâvûd, Edeb, 80

"Mümin insanları kötüleyen, lanetleyen, kötü söz ve çirkin davranış sergileyen kimse değildir."

(Tirmizî, Birr, 48)

Ayrıca kullanılan dilde estetiğin, yerini hoyratlığa ve argoya bırakması, hızlı yazma uğruna bozuk cümlelerin kurulması, imla yanlışlarının yapılması, kelimelerin yapısının bozulması, kelime ve cümlelerin kısaltılarak yazılması da dilimiz için büyük bir tehlike oluşturmaktadır. Bu yeni dil sebebiyle ebeveynler gençlerle iletişim kurma konusunda zorlanmaktadırlar.

Çocukları sosyal medya kullanımı konusunda bilgilendirirken onları medyada küfürlü ve hakaret içeren yazışmalardan ve konuşmalardan kaçınmaları konusunda da uyarmak gerekir. Hz. Peygamberin *"Mümin insanları kötüleyen, lanetleyen, kötü söz ve çirkin davranış sergileyen kimse değildir."*[3] sözü hatırlatılarak bu konuda çocuklara örnek olunmalıdır.

Dijital ortamlar çocuklar için hangi tehlikeleri barındırmaktadır?

Aileler çocuklarına bilgisayar ya da en gelişmiş telefonları alıp onların ne ile meşgul olduğunu takip etmediklerinde dijital platformlar çocuklar için ciddi tehlikeler oluşturabilir. Çocuklar dijital oyunlar oynarken tanımadığı kişilerle iletişime geçebilmekte ve bu durum ciddi sorunlara yol açmaktadır. İnternet üzerinden oynanan bazı oyunlar komutlarla ilerlemekte, çocuk belli davranışları yapması konusunda yönlendirilmektedir. Komutları uygulamayan çocuklar tehdit edilmekte, istekleri yerine getiren çocuklar ise ciddi tehlikelere maruz kalmaktadırlar. Çünkü kontrolsüz ve sınırsız bilgisayar kullanan çocuğun reel ve toplumsal hayatla ilişkisi iyice azalmış, bütün dünyası sanal ortam ve bilgisayar oyunları olmuştur.

3 Tirmizî, Birr, 48

Dijital ortamları yoğun kullanan çocuklar yalnızlaşıp asosyalleşmekte ve bu durum onları intihara kadar götüren vahim sonuçlar bile doğurabilmektedir. Aileler bu problemlerin kendi çocuklarının başlarına gelmeyeceğini düşünerek tedbirsiz hareket etmemelidirler.

Bazı ebeveynler çocuklarının komik videosunu çekip sosyal medyada paylaşarak, onu bir gösteri unsuru ve eğlence nesnesine dönüştürmektedir. Bu platformlarda paylaşılan görüntüler -silinemediği için- çocuk büyüdüğü zaman onun rahatsız olabileceği kötü bir hatıraya dönüşebilmektedir. Bu aynı zamanda duygusal istismardır ve çocuk hakları açısından da uygun olmayan bir davranıştır.

Bilgisayar oyunları ve televizyon yayınlarındaki mahremiyet ihlallerinin oluşturduğu risklerle nasıl mücadele edilir?

Çocuklar ekran karşısında uzun zaman geçirmekte, bazen denetimsiz kalabilmektedirler. Çocuk, oyun sitesinde ya da ekranda karşılaştığı görüntülerin güvenli olup olmadığının ayrımını yapamayabilir. Her ne kadar yaş sınırları uyarısı olsa da ailelerin bu konuda dikkatli olması gerekir. Özellikle okul öncesi çağındaki çocuklar televizyonla, bilgisayarla baş başa bırakılmamalıdır.

Aileler mahremiyet konusunu çocuğun yaşına uygun şekilde ve doğru bir yöntem kullanarak anlatmışlarsa çocuk bu bilgilerden tatmin olur ve başka bilgi arayışına girmez, okul dönemi ile birlikte neleri görmemesi gerektiğini de öğrenmiş olur. İlerleyen yaşlarında ödev ya da başka bir sebeple ekranla baş başa kaldığında öz kontrolünü sağlayabilir. Yine de çocuğun ekran bağımlısı hâline gelmemesi ve mahremiyeti ihlal eden görüntülere muhatap olmaması için kullanacağı süre dakika ile sınırlanmalı, seçici izle-

yici konumuna geçmesi sağlanmalıdır. Aile, programları çocukla birlikte izlemeli, onunla izlerken yanlışları gördüğünde bunların olmaması gerektiğini de anlatmalıdır. Bu uygulama tutarlı olarak devam ettiğinde, çocuk ekranla baş başa kaldığında da yanlış şeyleri izlemeyecektir.

Çocukların güvenli medya kullanımı konusunda hangi tedbirler alınmalıdır?

Sosyal medya pek çok kolaylıkla birlikte tehlikeleri de barındıran bir ortamdır. Aileler bu konuda çok duyarlı ve dikkatli olmalıdır, çünkü interneti güvenli kullanmak özellikle çocuklar için çok önemlidir. Teknoloji ve buna bağlı olarak bilişim çok hızlı değiştiği için aileler ona yetişmekte zorlanmaktadırlar, o yüzden kotalı, aile koruma sistemli programlar tercih edilmelidir. Çocuklar, başta müstehcenlik olmak üzere diğer maddi suçlara da maruz kalmamaları için çok dikkatli takip edilmelidir, çünkü karşıdaki kişi sanaldır ve göründüğü yaşta, kılıkta veya göründüğü şekilde değil, çocuk istismarı konusunda tam bir profesyonel olabilir. O yüzden çok dikkatli olmak gerekir.

Uzmanlar çocukların dijital oyunları güvendiği, tanıdığı arkadaşları dışındaki kişilerle on-line oynamamasını tavsiye etmektedir. Çünkü on-line kanallarda aktif olan bir kişi çocuğa mesaj atabilir, onu manipüle edebilir. Bu konularda aileler duyarlı olmalıdır; çocuklara kurallar, ilkeler doğru yöntemlerle anlatılır ve uygulamada denetlenirlerse çocuk onları uygulayacaktır.

Aileler veya çocuklar aldıkları bütün tedbirlere rağmen dijital ortamdan kaynaklanan tehlikelerin tamamı ile başa çıkamayabilir. Böyle durumlarda karşılaştıkları olumsuzlukları hemen emniyete, jandarmaya iletmelidirler. Aileler, eğitimciler ve devlet kurumları bu konularda duyarlı

davranmalı çocuklarının en ufak bir mağduriyetini bile saklamamalıdırlar.

İnternet üzerinden çocukların istismar edilmesine karşı koruyucu yasalar nelerdir? Aileler bu konuda nelere dikkat etmelidir?

Cinsel taciz suçu ve cezaları, Türk Ceza Kanunu'nun 105. maddesiyle düzenlenmiştir. Kanun koyucu, cinsel taciz suçunun işlenebilmesi için fiziksel bir temas şartı aramamıştır. Bu nedenle sosyal medya sitelerinde kişilere cinsel amaçlı yazılar yazılması veya teklif gönderilmesi suçun oluşması için yeterlidir. Taciz suçu şikâyete bağlı bir suç olduğu hâlde posta ve elektronik haberleşme araçlarının sağladığı kolaylıktan faydalanmak suretiyle işlenmesi hâlinde nitelikli suç sayılacağı için soruşturma şikâyete tabii değildir. Türk Ceza Kanunu'nda, Emniyet Genel Müdürlüğü mevzuatında, Çocuk Koruma Kanunu'nda ve polisin çalışmalarında internette işlenen çocuk istismarıyla ilgili suçlar kapsamında eksik yoktur. Yine de ailelerin böyle bir durumla karşılaştığında, bu konuda bir takip yapılacağını, bunun bir suç olduğunu, bir bedeli olduğunu bilip emniyet güçlerine başvurmaları gerekir.

Türk Ceza Kanunu'nun ilgili maddelerinde, sadece müstehcenlik, istismar konuları değil, çocukların zorla dilendirilmesi, onlara kötü muamele edilmesi gibi konular da yer alır. Kötü muamele aile fertleri tarafından veya bilişim araçları vasıtasıyla gerçekleştiriliyorsa cezalar daha fazla ve farklı olmaktadır. Cezalar mağdur çocukların yaş grubuna göre de farklılıklar göstermektedir.

Değişen şartlara göre çocuk mağduriyetlerini gidermeye, çocukları internet üzerinden istismar etmek isteyen kötü niyetli kişilere karşı korumaya, suçlulara kolay ulaşmayı sağlamaya yönelik mevzuat çalışmaları devam etmektedir.

İslama Göre Çocuk Hakları

Çocuklara selam veren, hal ve hatırlarını soran, kararlarına saygı duyan, ziyaretlerine giden, ikrama onlardan başlayan bir Peygamber'in mesajı gayet nettir: "Benim için değerlisiniz!"

İslam'a Göre Çocuğun En Temel Hakları Nelerdir?

Allah'ın benzersiz lütuflarından biri olan çocuk, her nimet gibi külfetini de beraberinde taşıyarak gelip hayatımıza yerleşir. Sevgili Peygamberimiz bir babaya *"Çocuğunun senin üzerinde hakkı var!"*[1] buyururken elbette sadece karnını doyurup sırtını giydirmeyi kastetmemiş, bilâkis çocuğun, küçücük bedeniyle hiç de küçümsenemeyecek haklara sahip olduğunu hatırlatmıştır. Her çocuğun can ve ırz güvenliğinin sağlanması, güven ve huzur içinde günlük hayatını sürdürmesi, akıl, ruh ve beden sağlığının korunması gibi hakları olduğu dinimiz tarafından tespit edilmiştir. Ancak mühim olan nokta şudur ki, bütün bu hakların altında yatan gerçek, çocuğun insan olmakla taşıdığı şeref ve haysiyettir.

Allah Resûlü'nün çocuklarla ilişkisini, onlara karşı tutumunu, tavsiye ve uyarılarını dikkatle incelediğimizde, işin özünün çocuğun insanlık onuruna saygıda düğümlendiğini görürüz. Peygamberimizin, çocuğu cisminin küçüklüğü ile değil, ruhunun yüceliği ile değerlendirdiğini açıkça gösteren sayısız olay vardır. Söz gelimi Sevgili Peygamberimiz, çocuğun varlığını görmezden gelmez; 'sizi fark ettim, benim için değerlisiniz' mesajı vermek üzere çocukların yanından geçerken onlara selâm verir[2]; çocukların derdiyle ilgilenir, dünyalarını paylaşır ve "senin için

1 Müslim, Sıyâm, 183
2 Müslim, Selâm,14

önemli olan şeyleri ben de önemsiyorum" dercesine küçük Ebû Umeyr'e rastladığında serçesinin hatırını sorar[3]; çocukların tercihlerini dikkate alır, annesi ve babası boşanan bir çocuğa hangisiyle yaşamak istediğini sorarken "kararına saygılıyız" mesajı verirdi.[4] Çocuğa "geleceğin yetişkini" gözüyle bakan Rahmet Elçisi onu "adam yerine koyar", çocuğun hakları konusunda hassasiyet gösterilmesini, eğitimi ile özel olarak ilgilenilmesini, kul olma bilinci ile yetiştirilmesini, varlığına değer verilmesini isterdi.

Resûl-i Ekrem'in sünnetinden yola çıkarak çocuk hakları şu şekilde sınıflandırılabilir:

a) Var olma ve kabul görme hakkı

Çocuk haklarının başında, var olma ve kabullenilme hakkı gelir. Bir çocukları olacağını öğrendikleri andan itibaren anne babanın üzerine düşen, onu gönül rızası ile kabullenmektir. Evlât sahibi olmak insanın vazgeçilmez arzularından olsa da bazen çocuk anne babanın hayatına beklenmedik ve hatta istenmedik bir şekilde girebilir. Ancak şartların olumsuzluğu ve ebeveynin gönülsüzlüğü yüzünden günahsız bir çocuk bedel ödememelidir.

Rabbimiz, *"Göklerin ve yerin hükümranlığı Allah'a aittir. O dilediğini yaratır. Dilediğine kız evlât, dilediğine erkek evlât verir. Ya da erkek ve kız olmak üzere çifter çifter verir ve dilediği kimseyi de kısır bırakır. O, bilen ve gücü yetendir."*[5] buyurmaktadır. Yeni bir nefesin dünyaya katılması Cenab-ı Hakk'ın kararına bağlı olup hiç kimse bu nefesi reddetme hakkına sahip değildir. Geçim sıkıntısı ya da gelecek kaygısıyla bir çocuğun dünyaya gelmesine engel olmak, bir

---

3 Buhârî, Edep,81
4 Tirmizî,Ahkâm,21
5 *Şûrâ*,42/49-50

yetişkini haksız yere öldürmekten farksızdır. Bu konuda *"Geçim endişesi ile çocuklarınızın canına kıymayın. Biz, onların da sizin de rızkınızı veririz. Onları öldürmek gerçekten büyük bir suçtur."*[6] buyuran Allah Tealâ, kullarına hem teselli hem de garanti vermektedir.

b) Anne babasını tanıma ve onlarla yaşama hakkı

Çocuğun kimlik kazanması ve kişilik gelişimini sağlıklı bir biçimde sürdürmesi, anne babasını tanıyarak onlarla özdeşim kurmasıyla yakından ilgilidir. Anne babanın çocuklarını tanıması, kendilerini ona tanıtması ve model olması son derece önemlidir. Hayatın bütün güçlüklerine rağmen çocukla kurulan bağı kopartmamak için özen gösterilmelidir. Zira çocuğu anne babasız bırakmak sadece bu dünyadaki mahrumiyetlere değil ahiretteki cezalara da kapı aralar. Peygamberimiz *"Kim göz göre göre çocuğunu(n kendisine ait olduğunu) inkâr ederse Allah da (kıyamet günü) ondan öylece uzaklaşır ve gelmiş geçmiş herkesin önünde onu rezil eder."* [7] buyurur . Bir diğer hadis-i şerifinde ise çocuğun anne kucağında büyüme hakkına şöyle dikkat çeker: *"Anne ile evlâdının arasını ayıranın, Allah da kıyamet günü sevdikleriyle arasını ayırır* .[8]

c) Saygı görme hakkı

Allah Resûlü (sav) Medineli Müslümanlar ilk defa kendisiyle Akabe'de biatlaşıp bağlılık yemini ettiklerinde, onlardan çocuklarını öldürmemek üzere söz almıştır.[9] Cahiliye dönemini hatırlarsak bu sözün bilhassa kız çocukla-

6 *İsrâ*, 17/31
7 Ebû Dâv*û*d, Talâk, 28-29
8 Tirmizî, Büyû, 52; Darimî, Siyer, 39
9 Buhârî, İman, 11

rıyla ilgili olduğunu hemen anlarız. Kızı olacağı müjdelendiğinde öfkeden yüzü kapkara kesilen ve utanç içerisinde ondan kurtulmanın yollarını aramaya başlayan müşrikler Kur'an'da kınanırken, aslında sonraki çağlara da yayılacak olan bir cahiliye zihniyetine dikkat çekilmektedir .[10] Cinsiyetinden dolayı bir çocuğu aşağılamak ya da kürtajla yok etmek; kadını da erkeği de yaratanın Allah olduğunu[11] ve hesap gününde bu küçük kıza hangi günahtan ötürü öldürüldüğünün sorulacağını[12] unutmak demektir. Sonuçta her çocuk, insan olmanın onuruna lâyık bir karşılanmayı hak etmektedir.

d) İsim hakkı

Kız olsun erkek olsun her çocuk ilk günden itibaren yakın çevresinden iyilik görme hakkına sahiptir. Bu iyiliklerin başında anlamlı ve güzel bir isim alma gelir. Resûl-i Ekrem, yeni doğan bebeğe kulağa hoş geldiği kadar anlamı da güzel olan bir isim koymayı tavsiye etmiş ve *"Kıyamet günü isimlerinizle ve babalarınızın isimleriyle çağırılacaksınız. O hâlde güzel isimler koyunuz."* [13] buyurmuştur .

Kendisine yeni doğan bir bebek getirildiğinde onu kucağına alan Peygamber Efendimiz, hayır dualar etmeyi ihmal etmezdi[14] . Sünnete uygun biçimde yapılan bir bebek karşılamasında, doğumun yedinci gününde[15] gerçekleştirilen küçük bir törenle bebeğe isim verilir ve kulağına ezan okunur.[16] Sonra tıraş edilen saçlarının ağırlığınca

10 Nahl,16/58-59; Zuhruf, 43/17
11 Necm, 53/45-46
12 Tekvîr, 81/8-9
13 Ebû Dâvûd, Edeb, 61
14 Müslim, *Âdâb*, 25
15 Nesâî, Akîka, 5
16 Tirmizî, Edâhî, 16

sadaka verilir[17] ve akika kurbanı kesilir.[18] Böylece anne baba, canını bağışlayarak yavrularını kendilerine hediye eden Allah'a şükretmiş olur.

e) Beslenme ve barınma hakkı

Kerim Kitabımızda *"-Emzirmeyi tamamlamak isteyenler için- anneler çocuklarını iki tam yıl emzirirler. Onların yiyeceği ve giyeceği, örfe uygun olarak babaya aittir. Hiç kimseye gücünün üstünde bir sorumluluk yüklenemez. Hiçbir anne ve hiçbir baba çocuğu sebebiyle zarara uğratılmasın."*[19] buyrulur. Çocuğun barınması, sırtının giydirilip karnının doyurulması babanın sorumluluğu altındadır. Ancak burada hassas bir nokta gözden kaçırılmamalı, bebeğin anne sütü alması için azami gayret gösterilmelidir. Bir annenin yavrusunu emzirmesi hukuki bir sorumluluk olmayabilir ama emzirmenin bebeğin sadece karnını değil ruhunu da doyurduğu düşünülürse bunun vicdani bir yönü olduğu anlaşılacaktır.

f) Sevgi ve şefkat görme hakkı

Çocuk hem annesinden hem de babasından sevgi ve şefkat görerek büyüme hakkına sahiptir. Kur'an-ı Kerim'de anneler ve evlâtları kadar, Hz. Yakub, Hz. İbrahim ve Lokman (as) gibi şefkat timsali babaların da anlatılması,[20] anneyi merhametle özdeşleştirerek babayı salt disiplinle anmanın ne derece doğru olduğunu sorgulamamızı gerektirir. Kaldı ki önümüzde çocuğu asla incitmeyen, kırmayan, yaralamayan, sınırsız sevgi ve şefkatle bütün çocuklara kucak açan bir Rahmet Peygamberi örneği vardır.

---

17 Tirmizî, Edâhî, 19
18 Tirmizî, Edeb, 63
19 Bakara, 2/233
20 Yûsuf,12/84, 94; Lokman 31/13

O (sas), içinde yaşadığı toplumun davranış normlarına aykırı olsa da, yadırgansa da çocukları bağrına basmaktan, öpmekten, okşamaktan, onlarla oynamaktan çekinmeyen yapısıyla küçücük canların hakkını teslim etmiştir .[21] Otoriteyi merhametten ayrıştırmak gibi ciddi bir hataya düşenler, sırtında torunuyla atçılık oynayan[22] , ağzına aldığı suyu çocuklara püskürterek eğlenen[23], *"Küçüğümüze merhamet etmeyen ve büyüğümüzün saygınlığını kabul etmeyen bizden değildir."*[24] diyen bir peygamberi yeniden okumalıdır.

g) Tehlikelerden korunma hakkı

Çocukların maddi-manevi her türlü tehlikeden uzak tutulması ve himaye edilmesi de en doğal haklarından birisidir. Savaşta çocukların öldürülmesini yasaklayan[25] , yaşı küçük olanları -heveslenseler bile- orduya almayan Allah Resûlü[26] öncelikle çocukların can güvenliğini sağlamayı hedefler. Bu güvenlik çabasını günlük hayata da yayar ve "*(Güneş batıp) gece karanlığı başladığında -veya akşam olduğunda- çocuklarınızın dışarı çıkmalarına engel olun.*"[27] buyurarak çocukların karanlıkla beraber sokaklara yayılan kötülüklerden korunmasını ister.

Diğer taraftan Peygamber Efendimizin tavırlarını ve kararlarını okuduğumuzda, çocuğun manevî açıdan zedelenebileceği hususlarda da korunma hakkı olduğunu görürüz. Mesela evlâtlarına lânet okumamaları konusunda anne babaları uyaran Efendimiz, duaların geri çevrilmedi-

---

21 Buhârî, Büyû', 49; Müslim, Fedâil, 80
22 Tirmizî, Menâkıb, 30
23 Buhârî, İlim, 18
24 Tirmizî, Birr ve Sıla, 15
25 Müslim,Cihâd ve Siyer,25
26 Buhârî,*Şehâdât*, 18
27 Buhârî, Eşribe, 22

ği bir ana gelirse bedduanın bedelini çocuğun ödeyeceği ikazında bulunur.[28] Dolayısıyla ebeveyn, çocuklarını dış tehlikeler kadar kendi elinden ve dilinden de korumalı, gözünden sakınmalıdır.

Bir çocuk için duygusal anlamda zarar göreceği en ciddi kırılma noktalarından birisi de ev içinde adaletsizlik yapılmasıdır. Hangi yaşta olurlarsa olsunlar çocuklar arasında birini hoş görüp diğerini cezalandırma, birini takdir edip diğerini küçümseme, birini kucaklayıp diğerini öteleme, birine ikramda bulunup diğerini mahrum etme gibi her türlü adaletsizlik, Allah Resûlü tarafından bizzat yasaklanmıştır. Öbür çocuklarından ayırıp da küçük oğlu Nu'mân'a mal bağışlamaya niyetlenen Beşîr'i sert bir dille reddeden Allah Resûlü, *"Beni şahit tutma. Çünkü ben adaletsizliğe şahit olamam!"* demiş ve eklemiştir: *"Allah'tan korkun ve çocuklarınız arasında adaletli davranın!"*[29].

h) Eğitim görme hakkı

Peygamber Efendimiz ırk, renk ve cinsiyet farkı olmaksızın her çocuğun iyiyi kabullenmeye ve güzeli öğrenmeye meyilli bir tabiatta yaratıldığını ifade ederek onun eğitim ihtiyacına da dikkat çekmektedir. Bu eğitilmeye hazır yapı, anne babaya ve topluma çocuğa her anlamda iyi bir eğitim ve öğretim verme sorumluluğu yüklemektedir.

"Hiçbir baba, çocuğuna güzel terbiyeden daha kıymetli bir bağışta bulunmamıştır."[30] buyuran Allah Resûlü'nün günlük hayatın akışı içinde her fırsatı çocukların eğitimi için değerlendirdiğini görmekteyiz. Söz gelimi hurma ağaçlarını taşlayan bir çocuğu yakalayanlar, cezalandırması için

---

28 Müslim, Zühd ve rekâik, 74
29 Müslim, Hibe, 13-14
30 Tirmizî, Birr ve *Sıla, 33*

"Hiçbir baba, çocuğuna güzel terbiyeden daha kıymetli bir bağışta bulunmamıştır."

(Tirmizî, Birr ve Sıla, 33)

Peygamberimizin huzuruna getirdiklerinde, onu azarlamayı ya da cezalandırmayı tercih etmeyen Peygamberimiz önce *"Evlâdım, ağaçları niye taşlıyorsun?"* diye sormuştur. Karnının aç olduğunu öğrendiğinde, *"Hurma ağaçlarını taşlama da altlarına dökülenleri ye."* buyurarak ona doğruyu öğretmiştir.[31]

ı) Sosyal hayata katılma hakkı

Resûlullah'ın örnekliğinden öğrendiğimize göre, çocuklarımızın hayata dâhil olma ve büyüklerin gözetiminde sosyal hayatı tanıma hakkı vardır. Allah Resûlü çocukları ibadet hayatından uzak tutmaz, onlara mescidinde ve sohbetinde yer ayırırdı.[32] Çocuğun mescitte olmasını ister, zira mescid o dönemde şehrin kültür merkezidir. Çocuk ya da büyük, erkek ya da kadın bir insanın Mescid-i Nebevi'ye gelme ve burada Peygamberiyle vakit geçirme imkânı bulması, hem eğitim alması hem de sosyal hayata katılması anlamına gelmektedir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, Sevgili Peygamberimizin çocuk hakları kapsamında değerlendireceğimiz söz ve davranışları incelendiğinde, meselenin "çocuğa adam muamelesi yapma" noktasında düğümlendiğini görüyoruz. Çocuklara selam veren, hal ve hatırlarını soran, kararlarına saygı duyan, ziyaretlerine giden, ikrama onlardan başlayan bir Peygamber'in mesajı gayet nettir: "Benim için değerlisiniz!" Şu halde bir yetişkin, karşısındaki çocuğa geleceğin yetişkini gözüyle bakabildiğinde, insan onuruna saygı göstererek onu cisminin küçüklüğüyle değil ruhunun yüceliğiyle değerlendirebildiğinde, en az kendisinin kadar onun da dokunulmazlıkları olduğuna inandığında, doğal olarak çocuk haklarına da riayet etmiş olacaktır.

31 Ebû Dâvûd, Cihâd, 85; Tirmizî, Büyû, 54
32 Ebû Dâvûd, Salât, 96

Çocuk İhmal ve İstismarı

Çocuklar çabuk güven duymaları, kolay ikna edilebilmeleri ya da korkutulabilmeleri nedeniyle toplumun istismara en açık kitlesidir.

Çocuk ihmali ne demektir?

Çocuk ihmali, 0 -18 yaş arası çocuk ve ergenlerin fizyolojik ve psikolojik sağlıkları ve gelişimleri için en temel olan beslenme, barınma, eğitim ve doğru yönlendirme gibi hak ve ihtiyaçlarının anne babalar ya da çocuğa bakmakla yükümlü kişiler tarafından ihmal edilmesi demektir. Bir başka deyişle ebeveynlerin anne babalık rolü ve sorumluluğu noktasında çocuklarına gereken ilgiyi göstermemesi ve onların ihtiyaçlarını karşılamamasıdır. Örneğin çocukların erken yaşta eğitim hayatının sonlandırılması, çalışma hayatına itilmesi ya da sevgiden yoksun bırakılması bir ihmaldir. Özetle denilebilir ki çocuk ihmali, çocuk haklarının ihlal edilmesi sonucu ortaya çıkar.

Çocuk İstismarı ne demektir?

Çocuk istismarı, 0 – 18 yaş arası çocuk ve ergenlerin fiziksel, duygusal, zihinsel veya cinsel gelişimini engelleyen, beden ve ruh sağlığına zarar veren her türlü tutum ve davranıştır. Çocuk istismarı çocuk haklarının çok büyük bir ihlalidir. Sadece ülkemizde değil bütün dünya ülkelerinde de çocuk istismarı küresel bir problem olarak kabul edilmektedir. Çocuk istismarının belli bir yaş aralığıyla, düşük sosyo-ekonomik profilli kişilerle ya da belirli mekânlarla ilişkili bir suç olduğunu düşünmek mümkün değildir. Aksine istismar bütün ekonomik ve sosyal kesimlerde, her yaş aralığında ve hemen hemen her türlü

mekânda (evlerde, okullarda, parklarda vb.) karşılaşılabilen bir problemdir.

Özellikle çocuklar çabuk güven duymaları, kolay ikna edilebilmeleri ya da korkutulabilmeleri nedeniyle toplumun istismara en açık kitlesidir.

İstismar üç ana başlık altında toplanabilir:

Duygusal istismar

Çocuğun sevgiden yoksun bırakılması, sürekli eleştirilmesi, hakarete maruz kalması, değersiz hissettirilmesi, tehdit edilmesi, ona yaşına uygun olmayan ağır işler yaptırılması, aşağılayıcı isim ve lakaplar takılması duygusal istismar kapsamına girer. Yine çocuğun başka çocuklarla kıyaslanması, başkalarının yanında rencide edilmesi, yoğun baskı ve otorite altında tutulması, korktuğunda veya yardım istediğinde görmezden gelinmesi de duygusal istismardır. Duygusal istismar farkına varılması ve yasal olarak ispat edilmesi en zor istismar türüdür. Duygusal istismara maruz kalan çocuklar öz benlikleri hasara uğratıldığı için sevilmediklerini ve değersiz olduklarını düşünürler. Ne yazık ki toplumumuzda çocuğa karşı yapılan bu tür zedeleyici ve örseleyici söz ve davranışlar genel olarak istismar olarak değerlendirilmemekte, hatta "çocuk benim çocuğum, severim de döverim de" anlayışıyla meşru bir eğitim yöntemi olarak kabul görmektedir.

Duygusal istismara uğrayan çocuklar sosyal ilişkilerinde ve akranlarıyla iletişimde problem yaşarlar, akademik başarıları genel olarak düşüktür, kendilerine duygusal şiddet uygulayan ebeveyne karşı korku ve nefret duyguları geliştirirler. Uzun süreli duygusal istismara uğrayan ço-

cuklarda istenmeyen davranış ya da eğilimler de -çalma, madde bağımlılığı vb- görülebilmektedir.

Fiziksel istismar

Fiziksel istismar, çocuğun ebeveynlerinin ya da kendisine bakmakla yükümlü diğer kişilerin kasıtlı eylemleri sonucu fiziksel olarak zarar görmesi, yaralanması, darp edilmesi ya da buna müsaade edilmesidir. Fiziksel istismara/şiddete uğramış çocuklarda da duygusal ihmale uğrayan çocuklarda olduğu gibi sosyal ilişki kurmada ve sürdürmede zorlanmalar görülebilir, öfkeli ve çatışmalı davranışlar sergileyebilirler ve maruz kaldıkları şiddeti başkalarına uygulama eğiliminde olabilirler. Fiziksel istismar mağduru çocuklarda aynı zamanda bilişsel yetersizlikler, dikkat eksikliği ve psikiyatrik bozukluklar görülebilmektedir. Bir çocuğa fiziksel şiddette bulunan yetişkin bireyin kendi çocukluk döneminde fiziksel istismara uğramış olması ihtimali yüksektir.

Cinsel istismar

Bir yetişkinin bir çocuğu cinsel gereksinimlerini karşılamak için araç olarak kullanmasına cinsel istismar denir. Aslında istismar söz konusu olduğunda genellikle ilk akla gelen bu istismar türüdür. Cinsel istismara maruz kalmış çocuklar birçok hayati tehlikeyle karşı karşıya kalabilirler; istismar olayı ölümle, sakatlanma ya da yaralanmayla sonuçlanabilir. Çocukta körlük, sağırlık ve konuşma bozuklukları meydana gelebilir. İstismar mağduru çocuklarda sosyal ilişkilerde başarısızlık, eğitim başarısında düşüklük, kaygı ve uyku bozuklukları ve intihar eğiliminde artış görülebilir.

Bir çocuğun daimi bir tedirginlik ve güvensizlik içinde olması, giyinme ve soyunmaya aşırı tepki göstermesi, sürekli kâbuslar görmesi, sonradan gelişen dürtüsellik ve saldırganlık, anne-babadan ve diğer kişilerden korkması, cinselliğe ilişkin konu ve durumlara aşırı ilgi göstermesi ya da aşırı kaçınması, bedeninin kirli ya da zedelenmiş olduğuna dair sözler söylemesi, tuvalet eğitimini kazanmış olmasına rağmen yeniden altını ıslatması özellikle büyük abdestini kaçırmaya başlaması gibi durumlar bir istismar olayını düşündürecek ipuçlarıdır.

İstismar öncelikle çocuğun sağlıklı büyümesini ve gelişmesini olumsuz etkiler. Şiddet ve istismarın çocuk üzerindeki etkileri yalnızca erken dönemde görülmez, aynı zamanda çocuğun daha sonraki yaşamında da travmatik izler bırakır.

İstismarcı kişilerin öyküleri incelendiğinde, yüksek bir oranda çocukluk dönemlerinde istismara maruz kaldıkları görülmüştür. Elbette her istismara uğrayan istismarcı olmaz. Burada önemli olan böyle bir problemle karşılaşıldığında anne babanın durumu doğru yönetmesi ve yetkili kişilerden yardım almasıdır. O nedenle çocuğun yaşamış olduğu olayı önemsemek, durumu kabullenmek, ardından adli ve tıbbi kurumlarla birlikte hareket etmek büyük önem arz etmektedir.

Anne babalar neden fiziksel ve duygusal şiddet/ istismar içeren davranışlarda bulunurlar?

Büyük bir sorumluluk olan çocuk yetiştirme işi, zaman zaman zor ve yorucu süreçler de içerir. Çocuğun eğitim ve terbiyesi esnasında karşılaşılan çatışma anlarında bağırarak, azarlayarak ve hatta fiziksel şiddet uygulayarak çocuğu susturmaya çalışmak, anne babaya o anda kolay

ve çözüm odaklı bir yöntem olarak gelebilmektedir. Ya da anne babalar, kendi çocukluk dönemlerinde aynı davranışlara maruz kaldıkları için öğrenilmiş duygu ve reflekslerle hareket edebilmektedirler. Hâlbuki şiddet içeren her söz ve davranış çatışma üretmekten başka bir işe yaramamaktadır. Günümüzde çocuğa ailesi tarafından uygulanan şiddet, nasıl bir ebeveyn olunması gerekliliğiyle ilgili bilgi eksikliğinden ziyade, o bilginin hayatın yorgun ve yoğun anlarında nasıl uygulanacağı ile ilgilidir.

İstismara maruz kalan çocuklar neden susmayı ve saklamayı tercih ederler?

İstismarın devam etmesinin en temel nedeni aslında çocukların susuyor olmasıdır. Özellikle küçük çocuklar ilk başlarda bunun kötü bir şey olduğunu anlamayabilirler. Anladıklarında da korkabilirler. Çünkü istismarcı genellikle çocuğu, ailesine ve başkalarına söylememesi için tehdit eder. Suçluluk hissi artan çocuk, bir yandan ailesinin zarar göreceği endişesini taşırken diğer yandan söylediği takdirde ailesi tarafından suçlanabileceğini ve kendisine inanılmayacağını düşünebilir ve böylece yaşadıklarını saklamaya devam eder. Çocuk, olanların duyulması hâlinde arkadaş çevresinden, devam ettiği okuldan dışlanma korkusu da yaşar.

Bir çocuğun yaşadıklarını anne babadan saklamasının korku ve tehdit dışındaki bir başka önemli nedeni de ailenin genel olarak çocuğun söz ve davranışlarına panik ya da öfke duygularıyla karşılık vermesidir. Anne babanın öfke içeren söz ve davranışları, çocuğu suçlanma ve cezalandırılma korkusuyla yaşadıklarını saklamaya iter. Aynı şekilde ailenin panik olup üzüleceği düşüncesi de çocuğun konuşmasını engelleyen önemli bir faktördür. Çocuk anne babasının üzülmemesi için, olanları saklayıp kapat-

ma ya da istismarcının tehditlerine boyun eğme eğilimi gösterebilir.

Ebeveynlerin çocukla daha ilk yaşlarından itibaren anlayış ve güvene dayalı bir iletişim kurmaları oldukça önemlidir. Konu ya da durum ne olursa olsun korkutulmadan, görmezden gelinmeden ve hafife alınmadan anne babalarından sevgi ve destek görmek çocukların en temel haklarındandır, sağlıklı gelişimleri için de elzemdir. Bu şekilde iletişim kurulan ve yetiştirilen çocuklar, karşılaştıkları her rahatsız edici söz ve davranışı ilk andan itibaren anne babalarıyla paylaşabilirler ve böylece birçok istismar vakası ileri bir düzeye varmadan fark edilebilir ve önlenebilir.

Bir istismar vakasına tanık olunduğunda ne yapılmalıdır?

Bir istismar vakasına tanık olunduğunda yapılması gereken en önemli şey bu duruma kesinlikle göz yumulmamasıdır. Öncelikle çocuk güven altına alınmalıdır. İstismara, özellikle cinsel istismara tanık olan kişinin yasal olarak bu durumu yetkili kişilerle paylaşma zorunluluğu vardır. Böyle bir durumda hekimlerden, adli makamlardan, Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüklerinden ve ALO 183 hattından yardım istenmelidir. Eğer çocuğun yaşadıklarından ailenin haberi yoksa aile haberdar edilmelidir. Ailenin haberi olmasına rağmen göz yumuluyorsa ya da istismar aile içinden geliyorsa 183 numaralı ihbar hattına durumun bildirilmesi gerekir.

İstismara maruz kalmış bir çocuğa yardım edilmediğinde;

* İstismar tekrarlanabilir,
* Çocuğun başta yakınları olmak üzere insanlara güveni sarsılabilir,

* Kendisine inanılmadığını ve istismarın kendi suçu olduğunu düşünür,
* Kendisini değersiz hisseder,
* Öz saygısını ve kendine güvenini kaybeder,
* İstismarın tüm izlerini yetişkin yaşlarına taşır,
* Gelecek beklentisi ve ümidi söner,
* Kendisi de istismarcı bir erişkin olabilir.

Bazı istismar vakalarında çocuğun kendi anne-babasının ya da çocuğa bakmakla yükümlü diğer kişilerin çeşitli ailevi ve sosyal baskılarla ve hatta tehditlerle karşılaştıkları, bu nedenle ilgili kurum ve kişilere başvurma konusunda çekinip korktukları görülebilmektedir. Özellikle bu tür durumlarda olaya tanık olan bireylerin yukarıda sayılan mercilere ihbarda bulunmaları hayati önem taşır.

> **“İstismara tanık olan kişinin, istismar nereden gelirse gelsin, bu insanlık dışı suça göz yumması hem kanuni hem vicdani hem de dini olarak büyük bir yanlışı ifade eder.”**